

บทที่ 5

ประเด็น วิธีการ และกระบวนการต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากร

สำหรับบทสุดท้ายจะได้วิเคราะห์ถึงประเด็นปัญหา วิธีการ และกระบวนการต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชนที่อยู่ระหว่างรอยต่อของพื้นที่หวงห้าม คุ่มครอง และอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ เพราะชุมชนยังคงต้องพึ่งพิงทรัพยากรที่อยู่ภายในป่าที่มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ดังกล่าว และมีกฎหมายควบคุมการใช้ประโยชน์ไว้อย่างเข้มงวด ไม่ว่าจะเป็นความต้องการในกรรมสิทธิ์ที่ดิน การเข้าไปเก็บหาของป่า ล่าสัตว์ป่า และทรัพยากรน้ำ ที่ปกติแล้วจะไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกันยังต้องการให้ชุมชนที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรรัฐสร้างเงื่อนไข การจำแนกเขตการใช้ที่ดินเพื่อที่จะกำหนดกิจกรรมที่เป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรที่อยู่ภายในเขตหวงห้ามและคุ่มครอง และชุมชนที่อยู่ต่อไปจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการ และกระบวนการในการเข้าถึงทรัพยากรให้มีความยืดหยุ่นมากกว่าเดิม ยกเว้นกลุ่มที่อพยพออกจากพื้นที่ไป เพื่อแสวงหาที่อยู่ และอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่าเชิงเศรษฐกิจ

5.1 ประเด็นที่ทำให้เกิดการต่อรอง

ด้วยเหตุผลความจำเป็นที่ประชากรเป้าหมายของชุมชนตัวอย่างศึกษาต่างๆ ต้องมีการต่อรองกับภาครัฐดังกล่าวข้างต้น เพื่อหลีกเลี่ยงข้อขัดแย้ง และหรือให้สามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้ในพื้นที่ที่รัฐหวงห้าม คุ่มครอง และอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างเข้มงวด จึงทำให้เกิดประเด็นข้อต่อรองของประชากร และชุมชนตามลำดับความสำคัญกับวิถีชีวิตในเรื่องเกี่ยวกับ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การเก็บหาของป่า การล่าสัตว์ป่า และทรัพยากรน้ำ ดังนี้

5.1.1 การต่อรองเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ที่ดินภายในเขตป่าหวงห้าม และคุ่มครองไม่สามารถที่จะนำที่ดินมากระจายสิทธิการถือครองอย่างถูกต้องตามกฎหมายได้ ถ้าไม่ได้รับการยินยอมจากกรมป่าไม้ การเข้าทำประโยชน์ในที่ดินที่ได้รับการอนุญาต และอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เป็นที่ไปในลักษณะของการอนุรักษ์ดินและน้ำ ถึงแม้ในพื้นที่ศึกษาจะมีชุมชนเกิดขึ้นก่อน (บ้านพวา และบ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรี) การประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติก็ตาม แต่รัฐไม่สามารถที่จะตรวจสอบได้ เพราะขาดหลักฐานประชากรที่ใช้ ในการยืนยันระยะเวลาในการอยู่

อาศัยได้ การยินยอมให้ทำมาหากินภายในเขตพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครองเป็นการชั่วคราวถือว่าเป็นการยึดหยุ่นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทำให้ปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องของการใช้ที่ดิน บรรเทาลงได้ชั่วคราว ชาวบ้านในชุมชนบ้านน้ำกร่อย บ้านเขาพัง จังหวัดระยอง บ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรี พยามเรียกร้องสิทธิ และกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เพราะรัฐอ้างสิทธิเหนือ ดันยางพารา ไม้ผล และไม้ยืนต้นที่ชาวบ้านปลูก การทำงานของเจ้าหน้าที่ยังคงทำการวัดแนวเขตต่อไป การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและความร่อยหรอของทรัพยากรปรากฏขึ้นนำมาซึ่งการเฝ้าระวัง และการย้ายในกฎ กติกาที่วางไว้ ที่ไม่สามารถนำมาปฏิบัติจริงได้โดยปราศจากการนำไปพิจารณาร่วมกับชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชน

ความต้องการกรรมสิทธิ์ในที่ดินของชุมชนทั้ง 3 แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่อาจที่จะไว้วางใจได้ว่าชาวบ้านจะไม่นำที่ดินไปขายต่อให้กับนายทุน สำหรับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต การซื้อขายที่ดินภายในพื้นที่ศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 - ปัจจุบันไม่ได้มาจากเอกสารสิทธิ์ นายทุนซื้อ เพราะราคาที่ถูกนำเสนอขึ้นเป็นที่น่าสนใจพอใจกับสิ่งที่ประกอบอยู่ในที่ดิน ได้แก่ ดัน ไม้ บ้าน สระ น้ำ ฯลฯ ที่อยู่ภายใต้พื้นที่อนุรักษ์มาขายมิใช่การนำที่ดินมาขาย และอีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือ ที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ทำการซื้อขายได้ง่าย เพียงแค่ทำหนังสือกันเองระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายโดยให้ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนันรับรู้เป็นพยาน และเมื่อระยะเวลาผ่านไปประมาณ 5 ปี จะขอเปลี่ยนชื่อผู้เสียภาษี ที่ดินจะถูกเปลี่ยนมือทันที ซึ่งเหตุการณ์นี้เกิดในทุกหมู่บ้าน

การนำที่ดินไปแสวงหาทุนในการประกอบอาชีพไม่มีความจำเป็น เพราะรัฐเปิดโอกาสให้แก่เกษตรกรเข้าถึงทุนด้วยกองทุนหมู่บ้าน และการกั๊ยืมเงินแบบกลุ่ม การให้เอกสารสิทธิ์ในที่ดิน จึงไม่ใช่ประเด็นที่ชาวบ้านจะนำที่ดินไปขายต่อให้กับนายทุน การถือครองที่ดินภายในพื้นที่อนุรักษ์ของนายทุนที่มีการถือครองที่ดินผืนใหญ่มีเนื้อที่จำนวนมากนั้นมีการหลีกเลี่ยงกฎหมาย โดยการนำเอาชื่อญาติพี่น้องมาใส่ไว้เสมือนว่า ที่ดินผืนใหญ่นี้ไม่ได้มีเจ้าของเดียว แต่ในความเป็นจริงนายทุนมีที่ดินถือครองเกินกว่าที่รัฐกำหนด (มากกว่า 25 ไร่) มีการเปลี่ยนแปลงทางน้ำทำให้ชาวบ้านที่อยู่ท้ายน้ำไม่มีน้ำใช้ในช่วงฤดูแล้ง เพราะน้ำไม่อาจที่จะไหลมาจากพื้นที่ที่นายทุนทำการเก็บกักไว้ได้ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในชุมชนบ้านน้ำกร่อย

การใช้ที่ดินค่อนข้างจะเสรี ถึงแม้ภายในพื้นที่ที่นายทุนจับจองเป็นเจ้าของจะเป็นพื้นที่ที่อยู่ภายใต้พื้นที่หวงห้าม และคุ้มครอง และไม่มีเอกสารสิทธิ์เช่นเดียวกันกับชาวบ้านก็ตาม การใช้กฎหมายที่เข้มงวดจะเกิดขึ้นเฉพาะชาวบ้าน ทำให้เกิดการต่อรองเพื่อที่จะเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ และผู้ที่เสียเปรียบมักจะเป็นชาวบ้านเสมอมา นายทุนจึงเข้าครอบครองพื้นที่ป่าได้โดยง่าย และไม่มีข้อมูลของการยึดพื้นที่คืนจากนายทุน แต่นายทุนต้องการบริจาคที่ดินให้รัฐนำไปสร้างวัด โรงเรียน สถานิอนามัย ส่วนชาวบ้านที่มีที่ดินเกินกว่าที่รัฐกำหนดนั้นจะถูกยึดคืน และในขณะที่รัฐให้มีการ

ลงทะเบียนคนยากจนที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ชาวบ้านยังคงกลัวการยึดพื้นที่ดินแล้วนำไปจัดสรรใหม่เพื่อสนองตอบนโยบายของรัฐบาล สิทธิการครอบครองที่ดินเริ่มสั่นคลอนเนื่องจากพื้นที่ทำกินเริ่มมีจำนวนจำกัดลง เขตหวงห้าม และคุ้มครอง(เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน)กำลังมีการขยายตัวทำให้ชาวบ้านเริ่มไม่แน่ใจว่า เพียงแค่การเสียดินแต่ไม่มีกรรมสิทธิ์นั้นอาจจะไม่เพียงพอ รัฐสามารถยึดพื้นที่ดิน และอพยพชาวบ้านให้ออกจากพื้นที่ไปด้วยกฎหมาย

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเรื่องของการได้มาซึ่งเอกสารสิทธิในที่ดินของชาวบ้านที่อยู่ภายในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน แต่มีผลมาจากการที่รัฐไม่เข้าใจในระบบเกษตรแบบขยายพื้นที่ที่เกษตรกรมีพื้นที่น้อย มีฐานะยากจน ไม่มีทุนเพียงพอที่จะพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิต และยังใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนระบบการเกษตรยังคงมุ่งไปที่การค้าเป็นสำคัญ ทำให้การใช้พื้นที่เต็มตามศักยภาพด้วยมาตรการที่เหมาะสมเชิงอนุรักษ์ด้วยระบบการปลูกพืชหลายชนิดตลอดปี ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงต่อราคาและยังทำให้มีผลผลิตมาจุนเจือครอบครัวในขณะที่รอคอยไม้ยืนต้นที่มีอายุการเก็บเกี่ยวยาวนาน การเกษตรแบบนี้มีแนวโน้มในการปรับเปลี่ยนพืชชนิดใหม่ที่ตลาดต้องการ และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเสมอแต่มาตรการการใช้ที่ดินภายในเขตหวงห้าม และคุ้มครองยังคงดำเนินการต่อไปอย่างไม่มีเปลี่ยนแปลง ทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไม่ให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านเกี่ยวกับเรื่องของการใช้ประโยชน์ในที่ดิน และเมื่อมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นชาวบ้านจะเริ่มเคลื่อนไหวเรื่องของการต้องการในเอกสารสิทธิทันที และการเมืองจะเข้าแทรกแซงโดยการนำเรื่องของเอกสารสิทธิในที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มาใช้ในการหาเสียง มีการยื่นหนังสือของชุมชนบ้านเนินจำปา และมีการชุมนุมกันอย่างสงบ ณ ที่ทำการจังหวัดจันทบุรี ทำให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องทำการพิจารณา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลานาน แต่การรอคอยยังคงดำเนินต่อไปพร้อมด้วยการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามระบบตลาด เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังคงทำหน้าที่ตรวจตราทรัพยากรในป่ายางพารา มะม่วงหิมพานต์ ป่ากล้วย และป่าไม้ผลอื่นๆ อีกมากมายที่เป็นของชาวบ้าน แต่ปลูกอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์เพื่อทดแทนป่าดั้งเดิมที่ไม่อาจที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ได้

การนำที่ดินภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติมาจัดสรรใหม่ไม่ได้ทำให้ชาวบ้านเข้าถึงทรัพยากรเพิ่มมากยิ่งขึ้น แต่เป็นการนำเอาพื้นที่ที่มีเจ้าของอยู่แล้วและอยู่ในการควบคุมของกฎหมายป่าไม้มาทำให้ที่ดินเกิดการกระจายสิทธิการถือครอง เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมายป่าไม้ซึ่งในทางปฏิบัติแล้วการถือครองที่ดินยังคงเป็นของรัฐอยู่ ชาวบ้านเป็นเพียงผู้ที่ถือใบอนุญาต การใช้ประโยชน์ภายในพื้นที่อย่างเป็นทางการ แต่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ชาวบ้านอยากได้ เพราะการเข้าทำประโยชน์ในที่ดินที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ได้รับการอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่แล้ว ชาวบ้าน

ต้องการให้รัฐออกเอกสารสิทธิที่เป็น น.ส.3 หรือ โฉนด แต่จากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผ่านมาจะพบว่า รัฐมักจะให้สิ่งที่ชาวบ้านอยากได้แต่จะใช้วิธีการไม่บอกในรายละเอียด และไม่เสนอทางเลือกตลอดจนบีบบังคับให้ต้องปฏิบัติตามโดยไม่ถามความสมัครใจ และการเคลื่อนไหวในการให้รัฐออกเอกสารสิทธิที่ชาวบ้านเองไม่ได้ระบุถึงรายละเอียดที่เป็นความต้องการที่แท้จริงตลอดจนไม่สนใจในทางเลือกเพียงแต่ให้มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องเกี่ยวกับเอกสารที่บ่งบอกถึงการครอบครองที่ดินอย่างที่ถูกกฎหมายยอมรับ โดยไม่ได้สนใจในสิทธิประโยชน์ที่ควรจะได้ ในขณะที่ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาจะเห็นว่าข้อตกลงที่รัฐกำหนดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องของการใช้ที่ดินที่นำมาปฏิบัติจริงไม่ได้ภายในพื้นที่ แต่ชาวบ้านยินยอมทั้งนี้เพราะไม่ได้พิจารณาในรายละเอียดเพียงแค่ว่าภายในพื้นที่เกิดการเปลี่ยนแปลงตามกฎที่ตกลงกัน แต่ไม่ได้วิเคราะห์ถึงกฎระเบียบที่ได้วางไว้จะทำให้การเข้าถึงทรัพยากรถูกจำกัดเพิ่มมากขึ้น การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเรื่องของการขอมิกรรมสิทธิในที่ดินจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ตามการขยายตัวของเขตหวงห้าม และคุ้มครอง

5.1.2 การต่อรองเกี่ยวกับการเก็บหาของป่า

ภายในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาในยุคของการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ การเก็บหาของป่าของชาวบ้านภายในชุมชนเป็นไปในลักษณะของการค้า ถึงแม้ชาวบ้านจะมีรายได้จากการรับจ้างตัดไม้ เลื่อยไม้กับบริษัทที่ได้รับการสัมปทานก็ตาม แต่การเก็บหาของป่ากลายเป็นอาชีพเสริมให้กับชาวบ้านได้มีรายได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น ภายในพื้นที่ศึกษามีความอุดมสมบูรณ์ด้วยไม้ตระกูลหวายนานาชนิด การนำเอาหวายมาแปรรูปโดยการสานเป็นเชิงสำหรับใส่หม้อสำหรับใส่หม้อสำหรับหอบของ และเหลาเป็นเส้นตอกสำหรับมัดของสร้างรายได้ให้ชาวบ้านที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่มาโดยตลอดจนกลายเป็นสินค้าสร้างชื่อเสียงให้กับหมู่บ้านพวา นอกจากนี้ลูกกล้วยหอม ส้ม รอง ระกำ กระบอง รังผึ้ง และรวงผึ้ง เนื้อของสัตว์ป่า กล้วยไม้ป่า ประงไทยหรือชาวบ้านเรียกว่า “มะพร้าวสีดำ” สร้างรายได้อันงดงามไม่แพ้การรับจ้างตัดไม้และเลื่อยไม้ จวบจนกระทั่งการสัมปทานการทำไม้ในป่าจบสิ้นลงพร้อมกันกับของป่าที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนเริ่มมีจำนวนจำกัด อีกทั้งพื้นที่ป่าเริ่มมีการจับจองเป็นเจ้าของมีการตัดฟัน ถากถาง เผาป่าทิ้งอย่างหนักเพื่อเปิดพื้นที่สำหรับปลูกพืชเศรษฐกิจ

ในระยะเวลาการเก็บหาของป่ายังคงดำเนินอยู่ในระหว่างที่รอการเก็บเกี่ยวหม้อสำหรับใส่หม้อสำหรับหอบของ แต่ไม่ได้ทำอย่างเปิดเผยนัก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ ซึ่งมีการประกาศพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง แต่ยังไม่มีการกำหนดขอบเขตที่แน่นอนชัดเจน การประกาศพื้นที่อนุรักษ์ไม่ได้หยุดการใช้ประโยชน์จากป่า แต่กลับเร่งทำให้ทรัพยากรภายในป่าถูกใช้อย่าง

รวดเร็ว เจ้าหน้าที่พิทักษ์ป่าของอุทยานแห่งชาติพบซากของหอยถูกตัดฟันเป็นจำนวนมากจนป่ากลายเป็นสีน้ำตาลในหน้าฝน เพราะลำต้นถูกตัดขาดเหลือแต่เรือนยอดโผล่พ้นอยู่กับต้นไม้ใหญ่ ตำรวจ มะไฟ สะตอป่าถูกโค่นต้นเพื่อเก็บผลผลิต มะพร้าวเสียด กกล้วยไม้ป่า ถูกขุด ตัดฟัน นำมาขายให้กับผู้ที่ต้องการนำธรรมชาติจากป่าไปไว้ในบ้าน ปืนผูก อุปกรณ์ตัดสัตว์ถูกนำไปซุกซ่อนอยู่ในป่าเพื่อล่าสัตว์ พื้นที่ที่รัฐต้องการที่จะอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารถูกคุกคามอย่างหนัก การสอดส่องดูแลจากเจ้าหน้าที่ไม่สามารถที่จะปกป้องทรัพยากรที่อยู่ในป่าได้ด้วยข้อจำกัดทางด้านอัตรากำลัง ความชำนาญในพื้นที่ และปัญหาปากท้องจนกระทั่งของป่าที่มีมูลค่าทางการค้าหมดสิ้นไป และผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้านเริ่มให้ผลตอบแทนเป็นที่น่าพึงพอใจ

หลังจากมีการประกาศเขตจัดการต้นน้ำประแสร์ และการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนชาวบ้านไม่ได้รับผลกระทบ เพราะบริเวณที่มีการฟันฟูป่าไม่ได้มีที่ดินทำกินของชาวบ้าน เพราะสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงไม่เหมาะแก่การทำเกษตร แต่การเก็บหาของป่ากระทำไม่ได้อีกต่อไป ซึ่งชาวบ้านไม่ได้ผลกระทบมากนักเนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรให้ผลตอบแทนจนชาวบ้านไม่ต้องเข้าไปเก็บหาของป่าเพื่อขายสร้างรายได้ เพียงแต่เข้าไปหาเห็ด ผักปลา และเนื้อสัตว์มาประกอบอาหารเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเท่านั้น ถึงแม้การเก็บหาของป่าจะทำได้ไม่ได้อย่างเปิดเผยแล้วก็ตาม แต่ถ้ามีโอกาสการเข้าไปในป่าเพื่อเก็บของป่ายังคงดำเนินต่อไป แต่จะลดความถี่ลงเรื่อยๆ เพราะวิถีชีวิตได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งรูปแบบของการบริโภค โรคระบาด (ไข้ป่า) และความเสี่ยงต่อการถูกจับกุม ตลอดจนความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีรายได้ที่เพียงพอจากพืชผลทางการเกษตรที่ปลูกทดแทนไม้ป่า แต่การเก็บหาของป่าได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากของป่าที่สามารถบริโภคได้กลายเป็นพันธุ์ไม้ป่าและพืชสมุนไพร เมล็ดพันธุ์ กล้วยไม้ป่าถูกนำออกมาเพาะขยายพันธุ์และกำลังจะสร้างรายได้ให้กับชุมชนบ้านพวา จังหวัดจันทบุรีทดแทนของป่าซึ่งหายากและเต็มไปด้วยข้อจำกัด

ในขณะที่เดียวกันรัฐยังไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีไม้ป่าไว้ในครอบครอง เนื่องจากเป็นการทำลายความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหลายทางชีวภาพ การฟันฟูป่ายังคงต้องการป่าแบบดั้งเดิม ซึ่งไม่ได้ให้ผลตอบแทนกับชุมชน การนำกล้าไม้และเมล็ดพันธุ์ของไม้ป่าออกมาจากพื้นที่อนุรักษ์ไม่สามารถปลูกลงไปในพื้นที่เดิมที่ชาวบ้านครอบครองได้ทำให้อกล้าไม้และเมล็ดพันธุ์เหล่านี้ถูกนำไปขายให้กับเกษตรกรที่มีที่ดินที่มีเอกสารสิทธิถูกต้องตามกฎหมาย ชาวบ้านเลือกการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าอนุรักษ์ให้น้อยลง และสามารถอยู่ในพื้นที่อย่างไม่มีปัญหา แต่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนไปเป็นวนเกษตรได้ เพราะมีข้อจำกัดทางกฎหมายเรื่องของพันธุ์ไม้หวงห้าม ซึ่งมีนัยยะของการเข้ายึดพื้นที่คืนจากรัฐที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้พยายามที่จะเบี่ยงเบนไม่ให้นักบ้านให้ความสนใจที่จะปลูกไม้ป่า ในขณะที่พื้นที่

ยังคงเป็นเขตหวงห้ามและคุ้มครองอยู่ แต่ในทางปฏิบัติถ้าอยากได้ป่าคืนมาเจ้าหน้าที่จะต้องมีการส่งเสริมวนเกษตรให้เกิดขึ้นภายในพื้นที่ให้ได้มากที่สุด และไม้ที่ให้ชาวบ้านปลูกจะต้องเป็นไม้ป่าที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านโดยไม่ต้องตัดฟันหรือโค่นต้นทิ้ง การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกยางพารา เป็นการแก้ไขปัญหาลเฉพาะหน้า เพราะยางพารามีเวลาหมดอายุการเก็บเกี่ยว และเกษตรกรจะต้องโค่นเพื่อที่จะปลูกใหม่ทดแทน ซึ่งเจ้าหน้าที่จะนำกฎหมายเข้ามาบังคับไม่ให้โค่นทำให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจากต้นยางพาราเป็นกรรมสิทธิ์ของชาวบ้านไม่ใช่ของรัฐ แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้อำนาจทางกฎหมายอย่างไม่ชอบธรรมเข้าครอบครองทำให้ชาวบ้านต้องจ่ายค่าธรรมเนียมในการขอโค่น ในกรณีต้นไม้ที่ปลูกอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ แต่ถ้าปลูกภายในพื้นที่อุทยานแห่งชาติไม่สามารถโค่นได้

ถ้าชาวบ้านมีการปลูกไม้ป่าที่พวกเขาสามารถใช้ประโยชน์ได้ ของป่าภายในพื้นที่อนุรักษ์จะไม่ถูกคุกคาม และยังคงสืบพันธุ์ในพื้นที่เดิมที่เคยเป็นป่ามีความเป็นไปได้ในการฟื้นคืนป่าที่สามารถใช้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และชาวบ้านสามารถที่จะใช้ประโยชน์ได้ ความสมานฉันท์ระหว่างรัฐกับชุมชนจะเกิดขึ้น การจัดการพื้นที่ป่าจะมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงด้วยความสมัครใจป่าไม้จะกลับมายั่งยืนอีกครั้งหนึ่งด้วยความร่วมมือของชุมชนที่อยู่ภายในพื้นที่ แต่กฎหมายบางฉบับต้องได้รับการแก้ไข ส่วนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจะต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดการให้เห็นถึงประโยชน์ของชุมชนเป็นสำคัญโดยไม่ให้ส่งผลกระทบต่อพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครอง และต้องตระหนักถึงความเป็นไปได้ในการฟื้นฟูป่าในพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครองที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ โดยไม่อ้างสิทธิเหนือทรัพยากร

5.1.3 การต่อรองเกี่ยวกับการล่าสัตว์ป่า

การเข้าไปอยู่ภายในพื้นที่ป่าในระยะแรกของการก่อตั้งชุมชนจากการให้สัมภาระเกี่ยวกับเรื่องของสัมภาระที่พกพาไปในขณะที่เข้าป่ามีเพียงข้าวสาร พริกแห้งเกลือที่ขาดเสียไม่ได้ ส่วนอาหารประเภทเนื้อสัตว์ พืชผักผลไม้หาได้จากป่า การล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร สัตว์ป่าในอดีตชุมชนมากส่วนสัตว์ที่ชาวบ้านนิยมล่าเพื่อนำมาประกอบอาหารได้แก่ หมูป่า กระรอก นก หนู กุ้ง ปลา หอย เก้ง กวาง กระต่ายป่า ไก่ป่า เม่น ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็ก และออกลูกทีละหลายๆ การล่าสัตว์ เพื่อที่จะยังชีพ อุปกรณ์การดักสัตว์มีการประดิษฐ์ขึ้นมากมายทั้ง สวิงซ่อนปลา กุ้ง เบ็ดตกปลา ปืนลูก ปืนแก๊บ ลอบดักปลา แล้วดักกระต่าย อีหุบสำหรับดักหนู ซึ่งทำจากวัสดุที่ได้มาจากท้องถิ่น

นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการศึกษาถึงการ ใช้สมุนไพรที่เป็นยาเบื่อสัตว์ด้วยจึงเกิดเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่คู่กับชุมชนที่อาศัยอยู่ภายในป่านั้นคือ นายพรานที่มีความรู้ ความชำนาญ

ทางด้านกรแคะรอย ถิ่นที่อยู่และอาหารที่สัตว์ป่าชอบกิน ในขณะที่พื้นที่ป่าถูกเปิดออกสัตว์ป่าจะอพยพไปอยู่ในบริเวณเขาชะเมาที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของป่าอยู่ เขาชะเมาจึงเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านมาโดยตลอดจนกระทั่งมีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติบนผืนป่าเขาชะเมา การล่าสัตว์ยังคงมีอย่างต่อเนื่องถึงแม้ว่าพื้นที่จะกลายเป็นอุทยานแห่งชาติไปแล้วก็ตาม หลักฐานชิ้นสำคัญที่แทบจะปลิดชีวิตของเจ้าหน้าที่ป่าไม้นั้นคือปืนลูกซองที่พบอยู่บริเวณรอบของพื้นที่ป่า และติดกับที่ทำการกินของชาวบ้านยังคงตรวจพบอุปกรณ์การดักสัตว์ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาหาร แต่ชาวบ้าน ดัก จับ ยิง ใช้สารพิษ และไฟฟ้าเพื่อป้องกันสัตว์ป่าเข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตรไม่ใช่การล่าสัตว์เพื่อนำมาประกอบเป็นอาหาร การล่าสัตว์ของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไปตั้งแต่รัฐเริ่มพัฒนาการบริการขั้นพื้นฐานเข้ามายังชุมชน การเข้าออกมีความสะดวกขึ้น ภายในชุมชนมีไฟฟ้า ร้านขายของ และรถขายกับข้าว

การเข้าป่าล่าสัตว์มาประกอบอาหารลดจำนวนลงแต่ การล่าสัตว์เพื่อการพักผ่อนของชาวบ้านเริ่มมีมากขึ้น ในระหว่างรอให้เก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ชาวบ้านที่เป็นผู้ชายมักจะเข้าไปในป่าพร้อมด้วยปืนและอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ แต่พื้นที่ที่ชาวบ้านไปจะเป็นป่าเขาชะมูนที่อยู่ทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน การเข้าป่าล่าสัตว์ในครั้งนี้ไม่ใช่เพื่อหาอาหารแต่เป็นเกมกีฬา การเข้าป่าเพื่อล่าสัตว์คือการเข้าป่าเพื่อ ไปเที่ยวของชาวบ้านในยามว่างจากงาน แต่ก่อนกลับบ้านจะต้องมี ผัก สัตว์น้ำ หรือสัตว์ป่าติดไม้ติดมือมาให้คนในครอบครัวได้บริโภคสำหรับเป็นอาหารที่แปลกใหม่จาก เนื้อหมู ไก่ ปลา ที่หาซื้อได้ตามท้องตลาด ไม่เพียงแต่ชาวบ้านเท่านั้นคนเมืองก็มีรสนิยมการบริโภคเนื้อของสัตว์ป่าที่เป็นของแปลก และบางชนิดเป็นยาบำรุงกำลัง ร้านขายอาหารป่าผุดขึ้นภายนอกหมู่บ้าน และในตลาดที่ชาวบ้านนิยมไปซื้อของอุปโภคบริโภค เมื่อเนื้อของสัตว์ป่าเริ่มเป็นที่ต้องการของตลาด การล่าสัตว์เพื่อการค้าจึงเกิดขึ้น แต่ชาวบ้านที่อยู่ภายในพื้นที่มักไม่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นความจริงมากนัก และอ้างว่าคนนอกหมู่บ้านเข้ามาล่าสัตว์โดยที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมด้วยการสัมภาษณ์อย่างเจาะลึกพบว่า ภายในหมู่บ้านมีพรานล่าสัตว์ทำเครื่องมือดักสัตว์ขายให้แก่ชาวบ้านในชุมชน และถ้าอยากได้เนื้อของสัตว์ป่าสามารถที่จะสั่งซื้อได้จากนายพราน เนื้อของสัตว์ป่ามีชาวบ้านนำไปสารถจักรยานยนต์มาขายในหมู่บ้านใกล้เคียง ร้านอาหารเริ่มมีการติดป้ายโฆษณาเกี่ยวกับเรื่องของอาหารป่า จนกระทั่งมีพระราชบัญญัติคุ้มครองสัตว์ป่า และการประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนในพื้นที่ของป่าเขาชะมูน การเข้าป่าหาสัตว์เริ่มลดความถี่ลง

ในขณะที่พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายจากสัตว์ป่าอย่างหนักโดยเฉพาะช้าง จากที่เคยใช้วิธีการ ดัก จับ ยิง ไล่ด้วยเสียงประทัด มีการยิงลวดไฟฟ้ารอบๆ พื้นที่ การใช้ไฟฟ้าแรงสูงช็อตทำให้ช้างป่าต้องสังเวชชีวิตไปถึง 4 ตัวด้วยกัน การล่าสัตว์อย่างไม่เป็นทางการทำมานานเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ได้ให้ความสนใจจนกระทั่งมีการตายของช้างป่าเหมือนสุกาคิตที่ว่า

“ช่างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิดไม่มิด” ข่าวการตายของช่างป่าได้แพร่กระจายออกไปตามสี่อย่าง หลีกเลี้ยงไม่ได้ทำให้พื้นที่ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด (ภาคตะวันออก) เป็นที่รู้จักของสาธารณชนรวมทั้งชีวิตของสัตว์ป่าอื่นๆ เริ่มได้รับการคุ้มครอง ร้านอาหารป่าถูกเจ้าหน้าที่ให้นำป้ายลงและสั่งห้ามไม่ให้มีการขายอาหารที่ทำมาจากเนื้อของสัตว์ป่าทุกประเภท องค์กรเอกชนเริ่มเข้ามาศึกษาพฤติกรรมของช่างป่าอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านเริ่มถูกจับตามองจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ นักวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หลังจากที่อยู่ภายในพื้นที่ป่ามานานอย่างไม่ได้รับการเหลียวแล โครงการต่างๆ อุบัติขึ้นอย่างไม่คาดฝันเพียงแต่การตายของช่างป่าด้วยอุบัติเหตุไฟฟ้าช็อตเพียง 4 ตัวกับการเข้าป่าล่าสัตว์มานานแล้วไม่เคยได้รับความสนใจจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้

ในอดีตช่างป่าเป็นสัญลักษณ์ของชาติช่วงระยะเวลาต่อมาช่างเป็นตัวแทนถึงความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ แต่ก็เป็นที่ครุฑตัวกลางของชาวบ้าน แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า บังเกิดขึ้นมากมาย ทั้งโครงการทางช้างผ่าน ทางช้างเดิน ปลูกพืชอาหารช้าง งานวิจัยเกี่ยวกับพืชที่ช่างป่าไม่กิน การศึกษาพฤติกรรมของช่าง โครงการพระราชดำริเกี่ยวกับเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในพื้นที่รอยต่อ 5 จังหวัด (ภาคตะวันออก) โครงการเชื่อมผืนป่าระหว่างอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาอ่างฤๅไน โดยแต่ละโครงการต่างหลังไหลเข้าไปในพื้นที่ศึกษาอย่างต่อเนื่อง ข่าวการทำร้ายช่างจนกระทั่งถึงแก่ความตายแพร่สะพัดไปทั่ว คนในสังคมต่างประณามการกระทำของชาวบ้านว่าทารุณต่างๆ ที่การตายของช่างเป็นอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากการไม่ได้รับความรู้ อย่างถูกต้องจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้เกี่ยวกับเรื่องของการป้องกันสัตว์ป่า ชาวบ้านได้รับการลงโทษโดยการเสียค่าปรับ การตายของช่างป่าถูกบันทึกข้อมูลไว้ที่ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง รวมทั้งซากของลูกช้างที่ถูกองค์กรเอกชนนำไปเก็บรักษาเพื่อที่จะให้นักท่องเที่ยวได้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า แต่สาเหตุของการตายของช่างถูกเจ้าหน้าที่เบี่ยงเบนว่าได้รับสารพิษจากชาวบ้าน นอกจากนี้ซากของช่าง กวาง ชิ้นส่วนของสัตว์ และซากสัตว์ป่ากลายเป็นสิ่งที่ใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปยังศูนย์บริการเพื่อที่จะถ่ายทอดเรื่องราวของความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าที่เป็นแหล่งของต้นน้ำของแม่น้ำประแสร์ ซากของสัตว์ป่าที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยวน่าจะหมายถึงความถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ที่บกพร่องทำให้สัตว์ป่าลดจำนวนลง ไม่ใช่ป้ายความผิดไปให้ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว ส่วนแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่ายังให้ความสำคัญกับสัตว์ป่ามากกว่าการสูญเสียของชาวบ้าน พืชผลทางการเกษตรที่ได้รับความเสียหายไปไม่ได้ถูกนำมากล่าวถึง เพราะชาวบ้านเข้ามาแย่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า การที่จะถูกสัตว์ป่าทำร้าย หรือทำลายพืชผลทางการเกษตรเป็นเรื่องธรรมชาติไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงได้ แต่ป้องกันได้ถ้ามีการร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชาวบ้าน

นัยยะเรื่องของสัตว์ป่าสร้างความขัดแย้งขึ้นอย่างรุนแรงทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องของ สัตว์ป่าและการเข้าถึงทรัพยากรอื่นๆ รวมทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับชุมชนได้รับการปกปิดหรือบิดเบือน ชาวบ้านให้สัมภาษณ์กับองค์กรเอกชนและองค์กรของรัฐไม่เป็นความจริง เพราะชาวบ้านเริ่มที่จะ กลัวเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำเรื่องของการตายของช้างไปทำให้ประเด็นอื่นๆ ถูกขุดคุ้ย ขึ้น และก็เป็นจริงมีการสำรวจแนวเขตของอุทยานแห่งชาติใหม่ ชาวบ้านภายในพื้นที่ที่ถูกจับในเรื่อง ของการบุกเบิกที่ดินเพิ่มเติม และการตัดไม้ภายในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติต่างๆ ที่พื้นที่บริเวณนั้น แต่เดิมเป็นของชาวบ้าน ซึ่งในระหว่างที่รังวัดครั้งแรกพื้นที่บริเวณนั้นเป็นหัวไร่ปลายนา ซึ่ง ชาวบ้านไม่ได้ทำประโยชน์ปล่อยให้ไม้ป่าขึ้นเจริญเติบโตเจ้าหน้าที่ขอพื้นที่ส่วนนี้จากชาวบ้านให้ เป็นส่วนหนึ่งของอุทยานแห่งชาติ และหลังจากนั้นชาวบ้านได้ตัดไม้ป่าไปสร้างเหล้าเบียร์ และควั่น ต้นไม้ให้ยี่นต้นตายเพื่อที่จะนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งต้นไม้ป่าอยู่ภายในที่ดินที่ชาวบ้านจับจองเป็น เจ้าของ ซึ่งเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติไม่ยินยอมชาวบ้านจึงถูกจับกุมและเสียค่าปรับไปตามระเบียบ ต้นไม้ที่ชาวบ้านปลูกโคลนไม่ได้ถ้าไม่ได้รับการอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ ทหารพรานถูกส่งเข้ามาให้ ตริงกำลังอยู่ภายในพื้นที่ศึกษาเพื่อช่วยเป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เกี่ยวกับเรื่องของการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรที่อยู่ในป่าอนุรักษ์ จนชุมชนที่อยู่ภายในพื้นที่จะต้องเรียกความเชื่อมั่นจากรัฐกลับคืนมาโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมขององค์กรเอกชน และองค์กรของรัฐทำโครงการต่างๆ ดังได้ กล่าวมาแล้ว

ในบางชุมชน (บ้านเขาพัง จังหวัดระยอง และบ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรี) เลือกที่จะ มีส่วนร่วมกับรัฐเพียงอย่างเดียว เพราะการทำงานขององค์กรเอกชนด้านการอนุรักษ์ไม่ประสบ ความสำเร็จและชาวบ้านไม่ได้รับผลประโยชน์ การทำงานกับชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะของการ ช่วยเหลือทางด้านทุน ค่าตอบแทน พันธุ์พืชและสัตว์นำไปแจกจ่ายให้กับเกษตรกรที่อยู่ในชุมชน ซึ่งไม่เพียงพอ เพราะงบประมาณมีจำนวนจำกัด แต่จำเป็นที่จะต้องดำเนินการเพื่อแลกกับการได้มา ซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนงานเกี่ยวกับเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่าต่อไป เหมือนกับเป็นการตอบแทนเพื่อให้ได้มา ซึ่งข้อมูลบางอย่างที่จะทำให้องค์กรเอกชนสามารถนำไป แสวงหาผลประโยชน์ตอบแทนจากองค์กรภาครัฐและเอกชนอื่นๆ ที่ให้การสนับสนุนเกี่ยวกับเรื่อง ของทรัพยากรสัตว์ป่า

5.1.4 การต่อรองเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรน้ำ

ถึงแม้ว่าภายในพื้นที่ศึกษาจะเป็นเขตต้นน้ำที่มีความสำคัญต่อภูมิภาคนี้แต่ก็ไม่รอดพ้น จากปัญหาภัยแล้งทำให้เกษตรกรภายในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน การอยู่อาศัยภายในเขตต้นน้ำ ไม่ได้หมายความว่า จะมีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ สำหรับชาวบ้านที่อยู่ภายในชุมชนของพื้นที่

ศึกษายังคงต้องประสบกับปัญหาภัยแล้งที่ทำให้พืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายจนกระทั่งต้องมีการปรับเปลี่ยนการผลิตโดยการเลือกประเภทของพืชที่จะมาปลูกภายในพื้นที่จะต้องเป็นพืชที่มีความต้องการน้ำน้อย และให้ผลผลิตตอบแทนที่คุ้มค่ากับการลงทุนพร้อมทั้งสอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ภายในเขตต้นน้ำที่รัฐอ้างถึงความอุดมสมบูรณ์ชุมชนที่อยู่ภายในพื้นที่ยังมีน้ำใช้ไม่เพียงพอ ความต้องการน้ำสำหรับคน พืช และสัตว์ทำให้เกิดความเร่งด่วนที่จะขุดสระน้ำขึ้นภายในพื้นที่อนุรักษ์ที่มีชาวบ้านจับจอง ทำให้พื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งขัดกับกฎ กติกาที่ได้ตั้งไว้ มีการประกาศห้ามขุดสระน้ำทำให้ชาวบ้านที่ทำสวนผลไม้ได้รับความเสียหาย เนื่องจากในช่วงที่ไม่ผลให้ผลผลิตจำเป็นที่จะต้องใช้น้ำในปริมาณมาก น้ำภายในลำห้วยธรรมชาติไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร การขุดสระน้ำขนาดเล็กเป็นทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ที่ไม่มีการพัฒนาระบบชลประทาน การเกษตรยังคงต้องอาศัยน้ำฝนและน้ำที่มีอยู่ในลำห้วยตามธรรมชาติ

เมื่อไม่ผลเจริญเติบโตขึ้นความต้องการน้ำก็มีจำนวนเพิ่มสูงมากขึ้นด้วย มีการเพิ่มขึ้นของสวนผลไม้ จากปัญหาที่เกิดขึ้นทำให้เกิดความต้องการในการขุดสระน้ำภายในพื้นที่ที่ชาวบ้านจับจองแต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามขัดขวาง เพราะผิดกฎ ที่ได้วางไว้ คือไม่อนุญาตให้มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่

การแก้ไขของชาวบ้านจึงต้องช่วยเหลือตนเองโดยการซื้อน้ำจากเอกชนมาใช้ภายในสวนผลไม้ ภัยแล้งที่ยาวนานทำให้เกษตรกรต้องทนแบกรับต้นทุน จนกระทั่งบางรายต้องปล่อยให้ไม้ผลยืนต้นตาย เพราะทนแบกรับค่าใช้จ่ายไม่ไหว การขอขุดสระน้ำไม่มีความคืบหน้าจนในที่สุดชุมชนบ้านน้ำกร่อย และเขาพัง จังหวัดระยอง ได้มีการร่ำร้องชื่อผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน และเกิดการชุมนุมขึ้น โดยมีนักการเมืองท้องถิ่นเป็นแกนนำในการเจรจา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยินยอมให้มีการขยายบ่อเก่าที่มีอยู่เดิม ซึ่งชาวบ้านที่มีบ่อเดิมคือนายทุนที่มีความสามารถในการหลีกเลี่ยงกฎหมาย และนักการเมืองท้องถิ่นอย่างเช่น ผู้ใหญ่บ้าน ที่หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนมักนำโครงการต่างๆ มาให้ไว้ ณ บ้านของผู้ใหญ่บ้านรวมทั้งสระน้ำสาธารณะ และบ่อบาดาล ดังนั้นคนที่ได้ประโยชน์จากการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุญาตให้มีการขยายบ่อเก่า และดำเนินการแก้ปัญหาในครั้งนั้นคือนายทุนและนักการเมือง ซึ่งจะสามารเข้าถึงทรัพยากรได้ก่อนไม่ผลบางส่วนตาย ผลผลิตราคาตกต่ำ ทำให้เกิดการแสวงหาพันธุ์พืชชนิดใหม่ที่จะให้ค่าตอบแทนที่คุ้มค่า และอดทนต่อปัญหาภัยแล้งที่จะยาวนานขึ้นทุกปี ยางพารา และมะม่วงหิมพานต์เป็นพืชที่มีอนาคตมีความต้องการน้ำน้อย และมีอายุเก็บเกี่ยวที่ยาวนาน มีการปลูกพืชดังกล่าวทดแทนผลไม้ที่ต้องอาศัยน้ำ และการดูแลรักษาที่มากกว่า สวนไม้ผลถูกโค่นเพื่อที่จะปลูกยางพารา และมะม่วงหิมพานต์

ถึงแม้พืชเหล่านี้จะมีความต้องการน้ำน้อย และให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าแต่กว่าจะเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ต้องใช้เวลานานประมาณ 5- 7 ปี ซึ่งในระหว่างนี้ชาวบ้านจำเป็นที่จะต้องหารายได้เสริมด้วยการปลูกพืชล้มลุกที่ให้ผลผลิตที่รวดเร็วอย่างเช่น พืชผักสวนครัว สมุนไพร กล้วย มัน ลำปะลั้ว สับปะรด ฯลฯ วิธีการผลิตของชาวบ้านกำลังกลับไปสู่แนวทางปฏิบัติเดิมเหมือนกับในอดีตที่ผ่านมา แต่ก็มีความแตกต่าง เพราะในอดีตการเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่ายังกระทำได้ง่าย และทรัพยากรยังคงความอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันพื้นที่เหล่านั้นปรับเปลี่ยนไปเป็นเขตหวงห้าม และคุ้มครองที่มีการควบคุมที่เข้มงวด ซึ่งไม่ใช่ปัญหา เพราะชาวบ้านยังคงเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างไม่เป็นทางการ แต่ข้อจำกัดทางทรัพยากรที่สามารถสร้างมูลค่าได้นั้นร่อยหรอลงจนไม่คุ้มกับความเสี่ยงในการเข้าไปในพื้นที่อนุรักษ์ การปลูกพืชล้มลุกจึงเป็นทางเลือกของชาวบ้าน แต่ต้องประสบกับปัญหาการเข้าทำลายของสัตว์ป่าโดยเฉพาะช้าง

หลังจากที่ชาวบ้านประสบปัญหาภัยแล้งมาอย่างต่อเนื่อง รัฐเริ่มตระหนักถึงความเดือดร้อนมีการขุดบ่อบาดาล และการขุดสระน้ำสาธารณะเกิดขึ้นภายในพื้นที่ ซึ่งการแก้ไขปัญหามักมุ่งไปที่ปัญหาภัยแล้งในระดับชุมชนที่มีการกระจุกตัวเหมือนกับชุมชนเมืองโดยการขุดบ่อบาดาลเพื่อแก้ไขปัญหาลักษณะของน้ำอุปโภคและบริโภค ส่วนน้ำเพื่อการเกษตรเป็นการขุดสระน้ำสาธารณะแต่สำหรับชุมชนที่กระจายอยู่บนที่ดินทำกินของตนเองนั้น การแก้ไขปัญหาคือการขุดบ่อบาดาล และสระน้ำไม่ได้ทำให้การใช้น้ำเกิดขึ้นได้ทั่วถึงทั้งชุมชน ซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วไปในพื้นที่ น้ำบาดาลที่ขุดขึ้นภายในพื้นที่มีการบริหารจัดการ โดยองค์การบริหารส่วนตำบล น้ำบาดาลที่เป็นเสมือนการบริการขั้นพื้นฐานที่รัฐจัดให้สำหรับชาวบ้านถูกนำมาทำประปาหมู่บ้าน ถ้าชาวบ้านต้องการที่จะใช้ต้องเสียค่าบริการ ส่วนบ้านที่อยู่ห่างไกลออกไปก็ต้องรอคอย

สระน้ำสาธารณะที่ถูกขุดขึ้นเป็นสระน้ำขนาดเล็กไม่เพียงพอกับการใช้ประโยชน์ในฤดูแล้ง สระน้ำมีการขุดขึ้นโดยไม่มีการสร้างคลองส่งน้ำหรือต่อท่อไปยังพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน ดังนั้นคนที่ได้ประโยชน์คือชาวบ้านที่บริจาคริเวณพื้นที่นั้นก็คือนายทุน และนักการเมืองท้องถิ่น ส่วนชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลออกไปยังไม่มีโอกาสที่จะได้ใช้น้ำ เพราะไม่มีทุนพอที่จะจ่ายค่าขนส่งน้ำมายังพื้นที่ การแก้ไขปัญหาลักษณะอย่างนี้ไม่มีการศึกษาเรื่องของลักษณะของชุมชนที่มีความแตกต่างกันทำให้รัฐไม่สามารถที่จะทำให้ชุมชนเข้าถึงทรัพยากรน้ำได้ การแก้ไขปัญหาลักษณะของรัฐจึงไม่ประสบผลสำเร็จมีการสร้างอ่างเก็บน้ำภายในพื้นที่ใกล้เคียง แต่น้ำเหล่านั้นถูกส่งไปยังชุมชนเมืองและโรงงานอุตสาหกรรม ชาวบ้านที่อยู่ภายในพื้นที่ไม่ได้ใช้น้ำต่างๆ ที่วัตถุประสงค์ของการสร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อการเกษตร

เมื่อเกิดวิกฤตการณ์น้ำชาวบ้านที่อยู่ภายในพื้นที่ต้นน้ำจะได้รับความเดือดร้อนจากการถูกประณามว่าเป็นผู้ทำลายป่าต้นน้ำอย่างไม่ได้ให้ความสนใจเลยว่าชุมชนที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ต้นน้ำได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับภาวะการผันผวนน้ำ และการช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้รับอย่างเต็มที่อย่างเช่นชุมชนที่อยู่ในเมือง การทำสวนผลไม้ไม่ต้องมีการปรับเปลี่ยนทั้งยางพาราและมะม่วงหิมพานต์ถูกปลูกทดแทนไม้ผล แต่สำหรับผู้ที่มิที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติการปลูกไม้ยืนต้นประเภทนี้ถึงแม้จะช่วยแก้ปัญหาเรื่องของน้ำ และการทำลายพืชผลทางการเกษตรของสัตว์ป่าได้ แต่ปัญหาอื่นๆ ก็ตามมาเนื่องจากมะม่วงหิมพานต์นั้นบางปีให้ผลผลิตน้อยและไม่ให้ผลผลิตเลย ไม้ก็ไม่สามารถที่จะตัดแล้วนำมาใช้ประโยชน์ได้ แต่จะโค่นมะม่วงหิมพานต์เพื่อปลูกพืชอื่นที่ให้ผลตอบแทนที่ดีกว่าก็ทำไม่ได้อีกต่อไป ส่วนยางพาราเมื่อหมดอายุการเก็บเกี่ยวเกษตรกรต้องการโค่นเพื่อที่จะปลูกใหม่ก็ทำไม่ได้เช่นกัน ถ้าหากมีการฝ่าฝืนชาวบ้านจะถูกดำเนินคดีโดยใช้กฎหมายในเรื่องการบุกรุกพื้นที่ ตัดไม้ในเขตอุทยานแห่งชาติต่างๆ ที่ต้นไม้นั้นเป็นของชาวบ้านมีการยึดไม้ยางพารา และไม้มะม่วงหิมพานต์เป็นหลักฐานในการเอาผิดกับชาวบ้านอย่างไม่เป็นธรรมในเรื่องของการบุกรุกเขตหวงห้าม และคุ้มครอง

การแก้ไขปัญหาภัยแล้งด้วยการนำไม้ยืนต้นประเภทยางพารา และมะม่วงหิมพานต์เข้ามาปลูกทดแทนกลายเป็นว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนั้นใช้โอกาสนี้อ้างสิทธิโดยใช้ต้นไม้ที่ชาวบ้านปลูกยึดพื้นที่คืนเป็นของรัฐ ซึ่งชาวบ้านไม่ได้ประโยชน์จากป่ายางพารา และมะม่วงหิมพานต์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือโอกาสนำเรื่องของป่าที่ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้มายึดพื้นที่คืนโดยนำกฎหมายเข้าจัดการกับชาวบ้านทันทีโดยไม่สนใจว่าชาวบ้านเหล่านั้นจะได้รับความเดือดร้อนจากการกระทำนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องฉกฉวยโอกาสในขณะที่ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนโดยไม่สนใจให้ความช่วยเหลือ ปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นไม่สามารถที่จะยุติลงได้ และจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ เพราะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ได้ให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาภายใต้แนวคิดที่ว่า คนคือศัตรูของป่า ดังนั้นชุมชนที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครองในแต่ละประเภทจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะต่อรองกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยการหลีกเลี่ยงเรื่องของการใช้กฎหมาย นั่นหมายถึงการเข้าถึงทรัพยากรจากการจ่ายสินบนโดยเฉพาะทรัพยากรน้ำที่มีความสัมพันธ์กับโอกาสของการสูญเสียพื้นที่ที่จับจองก่อนหรือหลังจากการประกาศเขตหวงห้ามและคุ้มครองให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ ซึ่งในขณะนี้ชาวบ้านยังไม่มีหนทางที่จะแก้ไขได้ แต่รอคอยความเมตตาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การปรับเปลี่ยนผู้บริหารในระดับสูงและได้ผู้บริหารที่มีความเข้าใจ และการรวบรวมเงินเพื่อจะจ่ายค่าสินบนให้กับเจ้าหน้าที่หลังจากที่ทำการศึกษารื่องของประเด็นที่ทำให้เกิดการต่อรองสามารถสรุปได้ดังนี้คือ

5.2 วิธีการต่อรอง

นอกจากประเด็นที่กีดกันประชากร และชุมชนให้จำเป็นต้องต่อรองกับภาครัฐที่ใช้กฎหมายคุ้มครองและหวงห้าม และอนุรักษ์พื้นที่ป่าที่พวกเขาได้อาศัยอยู่ และเปิดพื้นที่ที่ทำมาหากินเลี้ยงชีพทั้งก่อน และหลังมีกฎหมายต่างๆ แล้ว ชุมชนจึงร่วมมือกันค้นคว้าวิธีการต่อรองที่คิดว่าจะเป็นแนวทางที่สามารถตกลงกับภาครัฐในการดำรงชีวิตตามวิถีทางเดิม และในพื้นที่เดิมได้ต่อไป ซึ่งได้แก่วิธีการ ตามลำดับที่คิดว่าได้ผล คือ วิธีการใช้ตัวแทนเจรจาทางการเมือง วิธีการสร้างสัญลักษณ์ทางพื้นที่ การใช้เรื่องของวัฒนธรรมชุมชน และการใช้ระบบอุปถัมภ์จากผู้ที่มิอิทธิพลหรือนายทุนดังนี้

5.2.1 การใช้การเจรจาทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

สิ่งที่ทำให้การเข้าถึงทรัพยากรอย่างเป็นทางการของชุมชนภายในพื้นที่อนุรักษ์พอที่จะมีความเป็นไปได้ คือ การเจรจาทางการเมืองที่มาจากปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้านเกี่ยวกับการฝ่าฝืนในกฎที่ไม่อาจจะปฏิบัติตามได้ของชุมชนในช่วงระยะเวลาที่เกิดปัญหาภัยแล้ง (ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา) การทำลายพืชผลทางการเกษตรของสัตว์ป่า ข้อจำกัดจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่อนุรักษ์ และการได้รับผลกระทบจากโครงการที่รัฐดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นการฟันฟูป่าต้นน้ำ การขยายพื้นที่ป่าหวงห้าม และคุ้มครอง ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดการเคลื่อนไหวไม่ว่าจะเป็นกรรวบรวมรายชื่อผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน การเดินขบวนและการชุมนุม ณ ศูนย์ราชการเพื่อที่จะเปิดเผยถึงความเดือดร้อนให้สังคมได้รับรู้ถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดจากการกระทำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนทำให้ชาวบ้านภายในชุมชนได้รับความเสียหายจากการนิ่งเฉยไม่พยายามที่จะจัดการกับปัญหาที่ชาวบ้านประสบ ชำียงนำประเด็นเรื่องของการบุกรุกพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในอดีต และการห้ามอยู่อาศัยภายในพื้นที่หวงห้ามและคุ้มครองมาสร้างความชอบธรรมในการที่จะไม่จัดการกับปัญหา

ถึงแม้ชุมชนจะได้รับความเดือดร้อนอย่างแสนสาหัส แต่ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพที่อยู่ภายในพื้นที่หวงห้ามจะต้องถูกคำนึงถึงก่อนความเดือดร้อนของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการปกป้องทรัพยากรที่อยู่ภายในพื้นที่โดยปราศจากการอยู่ร่วมกันระหว่างป่ากับคนอย่างถาวร ในขณะที่ชุมชนเริ่มเคลื่อนไหวหลังจากที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์กรส่วนท้องถิ่นไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ การชุมนุมเรียกร้องโดยมีแกนนำที่เป็นชาวบ้านที่ถูกเลือกจากผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีนักการเมืองท้องถิ่นร่วมขบวนไปด้วย หลังจากนั้นขบวนจะถูกเคลื่อนไปสู่สถานที่ที่เป็นศูนย์ราชการ ณ ที่ทำการอำเภอ จังหวัด (เหตุการณ์ที่ปรากฏในหมู่บ้านน้ำกร่อย จังหวัดระยองเมื่อปี 2537 และบ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรี เมื่อปี 2535) ในที่สุดการเจรจาทางการเมืองจะเกิดขึ้น โดยผู้ที่มารับฟังปัญหาจะต้องเป็นข้าราชการและ

นักการเมืองในระดับสูงอาจเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คณะรัฐมนตรีและ นายกรัฐมนตรีร่วมกับชาวบ้านที่เป็นตัวแทน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นนักการเมืองส่วนท้องถิ่นเช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ได้แก่ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน

ส่วนชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนมักจะไม่ได้รับรู้ จึงทำให้รัฐไม่อาจที่จะเข้าถึง ปัญหาที่แท้จริงที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากนักการเมืองท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมักจะไม่ได้รับ ผลกระทบ และมักจะสร้างปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีการละเอียด ซึ่งบางครั้งอาจมีการบิดเบือนความ จริงบางอย่างโดยไม่ตั้งใจ เพียงแต่วิเคราะห์เหตุการณ์ผิดพลาดทำให้การแก้ไขเป็นไปอย่างไม่ถูก ทิศถูกต้อง จนไม่มีข้อยุติ กลายเป็นความขัดแย้งที่เรื้อรัง การใช้นักการเมืองเป็นแกนนำในการเจรจา ทำให้ปัญหาต่างๆ ยุติลงได้ด้วยวิธีการแก้ไขที่ไม่อาจจะบรรลุถึงจุดประสงค์ที่ชาวบ้านต้องการได้ ทั้งนี้ เนื่องจากนักการเมืองมุ่งที่จะยุติปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้มีการไตร่ตรองถึงความต้องการที่แท้จริง ของชาวบ้าน การเจรจาต่อรองจะยุติลงก็ต่อเมื่อผลประโยชน์เหล่านั้นเป็นสาธารณะที่ชาวบ้านไม่ อาจที่จะเข้าถึงทรัพยากรโดยตรงได้เช่นเดิม และการแก้ไขปัญหายังเข้าเป้าประสงค์ของหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องทำให้เหมือนว่าเป็นการย้ายเดือนจากผู้ที่มีอำนาจในระดับสูงให้ชาวบ้านอยู่ในกฎระเบียบที่ ได้วางไว้อย่างเคร่งครัดดังเช่น การเจรจาเกี่ยวกับเรื่องของการบุกรุกแนวเขตของอุทยานแห่งชาติเขา ชะเมา - เขาวงที่ผ่านมาของชุมชนบ้านน้ำกร่อย เขาพัง จังหวัดระยอง

ถ้าทำการศึกษาถึงรายละเอียดแล้วพบว่า การหารือไม่ได้ตรงกับความเป็นจริงชาวบ้าน อยู่อาศัยมาก่อนที่จะมีการประกาศเป็นเขตของอุทยานแห่งชาติ และการรวบรวมรายชื่อของ ชาวบ้านถูกเบี่ยงเบนประเด็นว่า เป็นการสำรวจผู้ที่มิที่ดินทำกินอยู่ภายในเขตของอุทยานแห่งชาติ และให้มีการเซ็นชื่อกำกับโดยไม่ได้รับความเข้าใจและรู้ในเนื้อหาทั้งหมดที่มีการตกลงกัน (ภาคผนวก ข) ในขณะที่มีการเจรจา การเซ็นชื่อเลยกลายเป็นการรับรู้และยินยอมเป็นผู้บุกรุกแนว เขตและตกลงที่จะทำตามข้อเสนอจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชาวบ้านเป็นผู้เสียเปรียบ เพราะว่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่ชี้แจงในรายละเอียดทั้งหมดให้กับชาวบ้านได้เข้าใจ ทำให้ชาวบ้านบางรายต้องย้ายที่พักอาศัยออกจากพื้นที่ไป และต้องยอมเสียพื้นที่ทำกินที่ครอบครอง เกินกว่าที่รัฐกำหนด (25 ไร่) อย่างไม่มีเงื่อนไขใดๆ ที่ชาวบ้านเหล่านั้นอยู่มาก่อนการประกาศเขต อุทยานแห่งชาติ และเรื่องของสิทธิในที่ดินรัฐไม่ยินยอมให้เพียงแต่ให้การผ่อนผันในการเข้าไปเก็บ ผลผลิตเท่านั้น

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในบ้านน้ำกร่อย และบ้านเขาพัง จังหวัดระยอง ทำให้การ เจรจาต่อรองโดยนักการเมือง และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ได้แก่ กำนัน และผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ หมายความว่าปัญหาจะถูกแก้ไขให้เป็นไปอย่างถูกต้องทิศทาง เพราะจิตสำนึกของนักการเมือง

ท้องถิ่นที่ว่า พวกเขาเป็นตัวแทนของรัฐมาดูแลประชาชน ไม่ใช่การเป็นคนของประชาชนที่มีหน้าที่คอยเป็นปากเสียงพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ให้กับชุมชนที่นักการเมืองได้รับการเลือกตั้ง ชาวบ้านได้เลือกให้นักการเมืองท้องถิ่นอันได้แก่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ไปเป็นคนของรัฐที่ต่างเฝ้าดูพฤติกรรมของชาวบ้านมากกว่าที่จะทำการตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ว่ามีความชอบธรรมในแนวทางการปฏิบัติต่างๆ จากนโยบายที่ลงมาสู่ชุมชน ความเข้มแข็งของนักการเมืองท้องถิ่นอย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัดมาจากอำนาจรัฐ ดังนั้นรัฐจึงทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของนักการเมืองท้องถิ่น การเจรจาต่อรองทางการเมืองไม่อาจที่จะเป็นผลได้ส่วนการเจรจาต่อรองโดยใช้ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการจะเกิดปัญหากับผู้ที่เป็นแกนนำหลังจากที่การเจรจายุติลง ซึ่งส่วนใหญ่ก็คงจะไม่ค่อยได้ข้อยุติ และต้องมีการทบทวนนโยบายและแนวทางการแก้ไข ซึ่งทุกอย่างต้องอาศัยข้อมูลที่มีรายละเอียดจึงต้องใช้ระยะเวลาในการพิจารณา

ชาวบ้านจำเป็นที่จะต้องรอดคอย และถ้าจะไม่ให้เรื่องเงียบหายไปจะต้องคอยติดตามผลอยู่อย่างต่อเนื่องโดยการสอบถามจากนักการเมืองท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองได้แก่ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน แต่เมื่อนักการเมืองท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองหมดวาระไปเรื่องก็จะเงียบหายไปด้วย แต่ในระหว่างนี้ผู้ที่เป็นแกนนำในการเจรจาจะถูกคุกคามจากผู้ที่เกี่ยวข้องผลประโยชน์ จนบางรายอาจเสียชีวิตด้วยการถูกล่าโดยที่กฎหมายไม่อาจที่จะปกป้องได้ ส่วนรัฐใช้นโยบายเรื่องของผู้มีอิทธิพลและมาตรการทางภาษี การบุกรุกพื้นที่เขตหวงห้าม และคุ้มครอง และการตรวจสอบเรื่องของการฝ่าฝืนในกฎที่รัฐยึดหยุ่นให้มาบั่นทอนความเข้มแข็งของผู้นำตามธรรมชาติจนทำให้เกิดความอ่อนล้าลง และในที่สุดมีการขอลอนตัวจากเรื่องที่เป็นผลประโยชน์ของชุมชน ส่วนนักการเมืองท้องถิ่นจะทำทุกวิถีทางที่จะให้ผู้นำตามธรรมชาติขาดความน่าเชื่อถือ และมักจะใช้เรื่องของหน้าที่มาจัดการกับผู้นำตามธรรมชาติเปรียบเสมือนว่า การเจรจาต่อรองของผู้นำตามธรรมชาติเป็นการก้าวถ่างหน้าที่ของนักการเมืองท้องถิ่นหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ทำงานเกินหน้าเกินตา” ทำให้ให้นักการเมืองท้องถิ่นจะไม่พึงพอใจนัก ในขณะที่มีผู้นำตามธรรมชาติมาร่วมในการเจรจาด้วย เพราะจะทำให้ความสำคัญของนักการเมืองส่วนท้องถิ่น ในสมัยนั้นหมดความสำคัญ และด้วยความสามารถไปซ้ำยังทำให้ชาวบ้านขาดความน่าเชื่อถือในการเลือกตั้งครั้งต่อไปด้วย นักการเมืองท้องถิ่นจึงทำทุกวิถีทางที่จะไม่ให้การเจรจาต่อรองเกิดขึ้น โดยผู้นำตามธรรมชาติอย่างเด็ดขาด

ในการยอมรับฟังปัญหาจากภาครัฐ ถ้าไม่ใช่เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการเข้าเจรจาปัญหาที่เกิดขึ้นมักจะบานปลาย และไม่ได้ถูกยุติลง เพราะการยินยอมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในความต้องการของชาวบ้านมักจะมีเงื่อนไขในทางปฏิบัติ ซึ่งชาวบ้านไม่อาจที่จะรับได้ทำให้การแก้ไขปัญหาที่นั้นยืดเยื้อต่อไประยะเวลาที่ยาวนานพร้อมการเลื่อนหายไปของปัญหาเก่า และการเกิดขึ้นใน

ประเด็นปัญหาใหม่ทำให้ชุมชนที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่อนุรักษ์ไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงกับปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ และการเจรจาจะต้องรอคอยความชัดเจนในการแก้ไขในขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำงานอยู่ในหน้าที่เดิมคือ ดูแลรักษาทรัพยากรแต่สำหรับชาวบ้านแล้วปัญหาปากท้องเริ่มรุมเร้าทุกขณะถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน แล้วการเจรจาต่อรองไม่อาจที่ยึดเยื้อต่อไปได้จำเป็นจะต้องสงบด้วยการยอมรับในเงื่อนไขที่รัฐกำหนดให้อย่างจำยอมจึงทำให้ภายในพื้นที่ศึกษามากไม่ค่อยได้มีการเคลื่อนไหวจากชุมชนมากนัก และจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจะไม่พบการเจรจาต่อรองโดยผู้นำตามธรรมชาติเกี่ยวกับเรื่องของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในพื้นที่อนุรักษ์ การเคลื่อนไหวที่ผ่านมามีแต่แกนนำที่เป็นนักการเมืองส่วนท้องถิ่นทำการเข้าเจรจาในแต่ละครั้ง และการยุติปัญหาถือเป็นการยินยอมอย่างมีเงื่อนไขโดยไม่ได้พิจารณาถึงแนวทางในการปฏิบัติ แต่ที่สำคัญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำการพลิกแพลงให้เป็นประโยชน์กับชุมชนหรือกลายเป็นข้อจำกัดของชุมชน ซึ่งแล้วแต่การพิจารณาของเจ้าหน้าที่ในระดับผู้บริหารที่จะนำเงื่อนไขเหล่านั้นมาจัดการ โดยที่ชุมชนไม่ได้รับผลกระทบจนบางครั้งต้องทำการละเลยในกฎบางอย่างเช่น ลดความเข้มงวดในการตรวจตราลง ซึ่งไม่อาจจะเป็นไปได้ เงื่อนไขถูกนำมาแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวการรับสินบนจากการอนุญาตให้ตัดไม้ที่ชาวบ้านปลูก ขุดสระน้ำ เก็บหาของป่า ล่าสัตว์เกิดขึ้นภายในพื้นที่อย่างต่อเนื่องผู้ที่ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดคือ บรรดานายทุนส่วนชาวบ้านต้องทำความเข้าใจและต้องทนยอมรับกับปัญหาอย่างไม่มีทางแก้ไขนอกจากจะรอคอยการปรับเปลี่ยนมาตรการจากรัฐ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลา ในการรวบรวมข้อมูลและการศึกษาถึงผลกระทบ ซึ่งจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนมาไม่เคยพบการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเลย การศึกษาที่มีอยู่จะมุ่งเน้นไปที่การสำรวจพรรณไม้ สัตว์ป่า การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ และการจัดการเกี่ยวกับเรื่องของแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวภายในพื้นที่อนุรักษ์

5.2.2 การสร้างสัญลักษณ์ควบคุมและกำหนดขอบเขต

ป่าไม้กลายเป็นสัญลักษณ์ซึ่งแสดงถึงอำนาจในการควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรของกลุ่มคน ซึ่งผู้ที่ได้รับผลกระทบคือ ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ยังคงมีป่าหลงเหลืออยู่นั้นคือพื้นที่อนุรักษ์ ความพยายามที่จะเก็บรักษา และขยายพื้นที่ป่าไปบนพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ทำกินยังคงดำเนินอยู่ด้วยการส่งเสริมให้ปลูกไม้ยืนต้นที่เป็นไม้เศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นยางพารา มะม่วงหิมพานต์ และไม้ผลชนิดต่างๆ แทนการปลูกพืชไร่ล้มลุก พื้นที่ป่าเศรษฐกิจกำลังกลับคืนมา แต่ผู้ที่ดำเนินการคือชาวบ้านไม่ใช่บริษัทเอกชนและไม้ที่ปลูกไม่ใช่ไม้ป่า แต่เป็นยางพารา และไม้ผลต่างๆ ซึ่งในปัจจุบันกลับเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคไม้เป็นอย่างมาก ผลิตภัณฑ์จากไม้ยางพารา ไม้กระถ่อน

ทุเรียน ขนุน มะม่วง ฯลฯ ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ ในขณะที่พืชพรรณเหล่านี้หมดอายุการเก็บเกี่ยวชาวบ้านที่ปลูกต้นไม้เหล่านี้ไว้ในพื้นที่ที่มีรายได้ การโค่นต้นยางพาราและไม้ผลชนิดต่างๆ เพื่อขายทำให้รัฐต้องทบทวนเกี่ยวกับนโยบายในเรื่องของการอนุรักษ์ที่มุ่งที่จะนำพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่เสื่อมโทรมมาให้เอกชนเช่าเพื่อปลูกไม้สำหรับใช้ภายในประเทศ และการฟื้นฟูป่าไม้ที่ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เสียใหม่ ป่าควรที่จะให้ประโยชน์ได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้กับทุกๆ กลุ่มคนในสังคมได้พึงพิงไม่ใช่สัญลักษณ์ของการแย่งชิงพื้นที่ระหว่างรัฐกับชุมชน

นอกจากนี้ป่าไม้ยังถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ทางพื้นที่ที่แสดงถึงเขตแดนที่ชาวบ้านไม่สามารถที่จะบุกเบิก และเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ตลอดจนไม่อาจที่จะให้พื้นที่ป่าได้ขยายอาณาเขตออกไปได้ด้วยเช่นกัน การฝ่าฝืนในกฎไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปใช้ประโยชน์ หรือยอมให้สัญลักษณ์ทางอำนาจนี้ขยายออกมา นั้นหมายถึงความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านที่อยู่ภายในชุมชนทั้ง 4 แห่ง การยอมรับในสัญลักษณ์ทางเขตแดน และเงื่อนไขในการจัดการกับพื้นที่ที่ชาวบ้านอาศัยทำมาหากินอยู่ การไม่ทำลายป่า และไม่ละเมิดในกฎหมายทำให้ชาวบ้านอยู่อาศัยภายในพื้นที่อนุรักษ์ได้นั้นแสดงว่าการที่พื้นที่ป่าอนุรักษ์ไม่ลดจำนวนลง แต่ไม่มีโอกาสที่จะเพิ่มจำนวนขึ้น ในขณะที่ยางพารามีราคาดี ตลาดมีความต้องการทั้งน้ำยางและเนื้อไม้ทำให้มีการขยายกำลังการผลิตภายในพื้นที่ทดแทนไม้ผลชนิดอื่นๆ ที่ต้องดูแลรักษาเป็นพิเศษ มีความต้องการน้ำมาก ราคาไม่แน่นอน นอกจากนี้ยางพารายังขึ้นได้ดีในบริเวณที่มีความลาดชันสูงและเนื้อดินที่มีหินปะปนอยู่ ทำให้เกษตรกรภายในพื้นที่ศึกษาให้ความสนใจ และมีการขยายกำลังการผลิตเข้ามาทดแทนไม้ผล และไม้ยืนต้นชนิดอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันมีการขยายตัวของมันสำปะหลัง สับปะรด กล้วยภายในสวนยางพาราที่ยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ทำให้เกิดปัญหาการทำลายพืชผลทางการเกษตรของสัตว์ป่าโดยเฉพาะช้างป่าทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้าน

ในขณะที่ช้างป่าถูกยกย่องให้เป็นสัญลักษณ์ของชาติ เพราะถือเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองมีประโยชน์ในการสงคราม การเดินทางไกลในถิ่นทุรกันดารและการทำไม้ แต่เมื่อบ้านเมืองสงบ ไม่มีการทำไม้ และมีการพัฒนาในเรื่องของการคมนาคม การติดต่อสื่อสาร ทำให้ช้างป่าถูกลดความสำคัญลง ถึงอย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และงานทางด้านการศึกษาและความต้องการช้างป่าอยู่บ้าง แต่เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตความสำคัญของช้างได้ลดลงอย่างมาก ทำให้ช้างถูกปล่อยสู่ป่า ชาวบ้านได้สังเกตเห็นในขณะที่เผชิญหน้ากับช้าง ซึ่งในสมัยก่อนการไล่ด้วยเสียงปืนและประทัดทำให้ช้างไม่กล้าที่จะเข้ามาภายในเขตที่ดินทำกินของชาวบ้าน แต่ในระยะหลังช้างเริ่มกล้าที่จะเข้ามาภายในพื้นที่ของชาวบ้านบริเวณทุกอย่างที่มีมนุษย์กินทั้ง มะละกอ มะพร้าว กล้วย

ขนุน มันสำปะหลัง สับประรด ฯลฯ การออกหากินไม่เป็น โขลงเหมือนในอดีต(ปีพ.ศ. 2535) ชาวบ้านจะพบช้างออกหากินอยู่ในพื้นที่ทำกินประมาณ 1-2 ตัวเท่านั้น และชาวบ้านสังเกตถึงความเชื่องไม่ดุร้ายและเข้าใจในภาษามนุษย์ทำให้เชื่อว่าช้างพวกนี้เป็นช้างเลี้ยงที่ถูกปล่อยเข้าสู่ป่า

การป้องกันช้างทำลายพืชผลทางการเกษตรจึงได้มีการปรับเปลี่ยนไปการเดินสายไฟรอบพื้นที่ เป็นเหตุให้เกิดการตายของช้างที่เป็นสัญลักษณ์ของชาติ และเป็นตัวชี้วัดความสมบูรณ์ของป่า ทำให้องค์กรเอกชนให้ความสนใจร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช้างป่าถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ในการฟื้นฟูป่าอนุรักษ์ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนให้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสืบพันธุ์ของสัตว์ป่า ปัญหาความขัดแย้งเริ่มก่อตัวขึ้นด้วยโครงการเชื่อมผืนป่าระหว่างอุทยานแห่งชาติเขาชะเมา – เขาวง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไนให้เป็นผืนป่าที่เชื่อมติดต่อกัน โดยใช้เส้นทางที่ช้างเดินเป็นพื้นที่ดำเนินการ ซึ่งยังอยู่ในระยะการศึกษาความเป็นไปได้ ช้างป่าถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของการขยายพื้นที่อนุรักษ์ให้กว้างขวางออกไป ซึ่งชาวบ้านไม่สามารถที่จะยินยอม เพราะนั่นหมายถึงการสูญเสียที่ดินทำกินคืนให้รัฐ โดยไม่ได้รับผลประโยชน์ตอบแทน แต่ดูเหมือนว่าการต่อรองของชุมชนบ้านเขาพัง จังหวัดระยอง บ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรีในครั้งนี้จะเป็นการนำเอาเรื่องของการปลูกไม้ยืนต้น และการไม่ปล่อยพื้นที่ให้รกร้างว่างเปล่าเป็นทางเลือกที่ชาวบ้านจะใช้ในการสร้างสัญลักษณ์ในการต่อรองที่จะไม่ให้รัฐใช้อำนาจเข้าควบคุมพื้นที่ และการจ่ายค่าชดเชยให้กับชาวบ้าน ซึ่งปัจจุบันได้มีองค์กรเอกชนดำเนินการอยู่โดยการซื้อพื้นที่คืน และจ้างชาวบ้านในชุมชนบ้านพวาจังหวัดจันทบุรี ดูแลรักษาทำให้ชาวบ้านเกิดรายได้ ประกอบกับสวนป่าที่ถูกสร้างขึ้นเป็นสัญลักษณ์ในการต่อรองของชุมชน บ้านพวา และบ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรี

ถึงแม้สวนป่าจะเป็นขององค์กรเอกชน แต่ชาวบ้านสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้โดยมีการตั้งคณะกรรมการบริหาร แต่ก็ต้องอยู่ในการควบคุมดูแลจากองค์กรเอกชน การจ่ายค่าจ้างถือเป็นค่าตอบแทนที่ชาวบ้านใช้แรงงานในการปลูกสร้าง และดูแลรักษา ซึ่งเป็นหน้าที่ขององค์กรเอกชนส่วนชาวบ้านที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการพยายามใช้เรื่องของการทำกิจกรรมร่วมกับองค์กรเอกชนเช่น การปลูกสร้างสวนป่า การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องของการอนุรักษ์เป็นสัญลักษณ์ของชุมชนที่ให้ความสนใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูป่าที่ชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งต่างจากรัฐที่ห้ามการใช้ประโยชน์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามสวนป่าไม่ได้เป็นของชุมชน และการจัดการในขณะที่ยังไม่โตเริ่มที่จะเป็นป่าชาวบ้านพวา จังหวัดจันทบุรีมีส่วนร่วมน้อยลง เพราะสวนป่าเป็นขององค์กรเอกชนไม่ใช่ของชาวบ้านสิทธิขาดในการจัดการทรัพยากรอยู่ที่องค์กรเอกชน ในขณะที่ป่าโตเต็มที่ชาวบ้านจะหมดประโยชน์และถูกกันให้ออกห่างจากทรัพยากรที่ชุมชนช่วยกันฟื้นฟู ซึ่งก็ใช้ระยะเวลาอีกไม่นาน

ชาวบ้านภายในชุมชนจะใช้เรื่องของการมีส่วนร่วมในการปลูกสร้างสวนป่า ฟืนฟู่ป่า หรือดับไฟป่าเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชน บ้านน้ำกร่อย ชุมชนบ้านเขาพัง จังหวัดระยอง ชุมชนบ้านพวา จังหวัดจันทบุรีไม่ได้ทำลายป่า และยังมีส่วนช่วยในการดูแลรักษาป่าทำให้ป่า กลับคืนมา การต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การยินยอมที่จะ เข้าร่วมในกระบวนการอนุรักษ์เป็นการสร้างสัญลักษณ์เพื่อที่จะเข้าถึงทรัพยากรนั้นคือ ที่ดิน ของป่า น้ำ สัตว์ป่า และต้นไม้ที่อยู่ภายนอกเขตอนุรักษ์ แต่อยู่ในพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ทำกินทั้งต้นไม้ที่ ชาวบ้านปลูกขึ้น และไม้ป่าที่อยู่ตามหัวไร่ปลายนา การต่อรองเกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์เกี่ยวกับ เรื่องของการรักษาป่า สามารถทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องลดความตึงเครียดของกฎลงได้ทำให้การ ทำมาหากิน และการเข้าถึงทรัพยากรภายในพื้นที่อนุรักษ์มีความสะดวกขึ้น เพราะไม่ได้ถูก เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจับตามองมากนัก การต่อรองโดยการสร้างสัญลักษณ์ที่เป็นไป ในลักษณะของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สามารถที่จะทำให้ชุมชนอยู่อาศัยภายในพื้นที่ต่อไปได้

การสร้างสัญลักษณ์ที่ดีต้องมีหลักฐานเชิงประจักษ์ให้สังคมได้รับรู้ การเรียนรู้จาก ประสบการณ์จากชาวบ้านแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับการสร้างสัญลักษณ์ที่จะทำให้เกิด ความน่าเชื่อถือ ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือและช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนด้วย ดังเช่นเรื่องของการ พยายามสร้างสัญลักษณ์ในเรื่องของช้างปล่อยที่เข้ามาทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน ไม่ใช่ช้างป่าอย่างที่ทุกคนเข้าใจ การนำเรื่องของช้างปล่อยมาสร้างเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้หน่วยงานที่ เกี่ยวข้องออกมารับผิดชอบกับความเสียหายที่เกิดขึ้นกับผลผลิตทางการเกษตร แต่ชาวบ้านไม่ สามารถที่จะพิสูจน์ให้สังคมรับรู้และเชื่อถือได้ ว่าช้างถูกปล่อยสู่ป่าจริงแต่ยังไม่มีหลักฐานที่จะ พิสูจน์ได้ว่าช้างเหล่านั้นไม่สามารถที่จะเข้าฝูงกับช้างป่าได้ และออกมาทำลายผลผลิตทางการ เกษตรของชาวบ้านให้ได้รับความเสียหายได้ ซึ่งชาวบ้านได้สร้างสัญลักษณ์ในเรื่องของช้างปล่อย ต่อไปและเลือกที่จะไม่ให้ข้อมูลที่เป็นจริงกับหน่วยงานที่เข้าไปศึกษาเรื่องของช้างป่า และพยายาม บอกล่าสิ่งทีชาวบ้านสังเกตเห็นให้กับเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของช้างปล่อยเพื่อให้เป็น สัญลักษณ์ในการต่อรอง การสร้างสัญลักษณ์ในเรื่องของช้างปล่อยยังไม่อาจที่จะพิสูจน์ได้และ สังคมยังไม่ยอมรับ และยังไม่มืองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสัญลักษณ์ แต่องค์กร เอกชนที่เข้ามาในพื้นที่ต่างพยายามใช้ช้างป่าสร้างสัญลักษณ์ในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จนเกิดเป็นโครงการต่างๆ มากมาย เช่น โครงการปลูกพืชอาหารช้าง โครงการทางช้างเดิน ทางช้าง ผ่าน ศึกษาพืชที่ช้างไม่กิน

การสร้างสัญลักษณ์ลงในพื้นที่โดยการไม่ปล่อยให้ที่ดินรกร้างว่างเปล่า และการนำ เรื่องของการปลูกไม้ยืนต้นนั้นคือ ยางพาราที่จะทำให้ป่าเศรษฐกิจนั้นเกิดขึ้น แต่ชาวบ้านได้ใช้ ประโยชน์ด้วยและการเข้าร่วมในงานด้านการอนุรักษ์ของหน่วยงานภาครัฐ และองค์กรเอกชนเป็น

ทางเลือกที่ชุมชนสามารถที่จะต่อรองในการเข้าถึงทรัพยากรได้โดยไม่ได้สร้างปัญหาความขัดแย้งให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะมีการดำเนินการอย่างไรก็ตามเกี่ยวกับเรื่องของการจัดการทรัพยากรที่ดิน สัตว์ป่า น้ำ และของป่าชาวบ้านยังไม่ได้ได้รับความเดือดร้อนมากนัก เพราะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักถึงความสูญเสียทรัพย์สินที่เป็นของชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ และที่อยู่อาศัย ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาจมีการจ่ายค่าชดเชย ซึ่งชาวบ้านสามารถที่จะยินยอมให้นำพื้นที่ที่ชาวบ้านทำประโยชน์ไปฟื้นฟูให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารต่อไปได้ แต่ต้องรับผิดชอบในทรัพย์สินในส่วนที่เป็นของชาวบ้านบ้าง ซึ่งชาวบ้านตระหนักดีว่าที่ดินไม่ได้เป็นกรรมสิทธิ์เพียงแต่รัฐยินยอมให้ทำมาหากินเป็นการชั่วคราวเท่านั้นแต่สิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นด้วยแรงงานอันได้แก่บ้าน สวนผลไม้ ฯลฯ รัฐจะต้องรับผิดชอบ

5.2.3 การใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมชุมชนสร้างภาพลักษณ์

ในการเข้าถึงการยอมรับจากสังคม

ภายในชุมชนตัวอย่างศึกษาทั้ง 4 ชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมสร้างภาพลักษณ์ในการเข้าถึงการยอมรับทางสังคมเกี่ยวกับเรื่องของการอนุรักษ์ที่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะชุมชนบ้านน้ำกร่อย จังหวัดระยองมีการประยุกต์ ประเพณี การทอดผ้าป่า มาทอดผ้าป่า นอกถั่ว และต้นไม้ สำหรับใช้ในการทำโครงการปลูกพืชอาหารช้างร่วมกับองค์กรเอกชน โดยการให้ชาวบ้านภายในชุมชน และ ชุมชนใกล้เคียง หน่วยงานราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำ นอกถั่ว อ้อย ฯลฯ ที่ช้างกินได้นำมารวมกัน เสร็จเรียบร้อยแล้วก็นิมนต์พระมาทำพิธีกรรม แล้วลงมือทำการปลูกพืชอาหารช้างด้วยกัน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ที่เป็นพืชอาหารของช้าง ซึ่งชาวบ้านมีเป้าหมายว่า ถ้าโครงการประสบความสำเร็จ ช้างจะไม่มาหากินภายในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านอีกต่อไป ทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่นเดียวกับชุมชนบ้านพวา ที่มีการประยุกต์ใช้ประเพณี การทำบุญกลางบ้าน มาเป็นการทำบุญป่า เพื่อที่จะระลึกถึงบุญคุณของป่าที่ให้ที่อยู่ น้ำ อาหาร และยารักษาโรค ทำให้เวลาที่ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่า ต้องตระหนักถึงการอนุรักษ์เพิ่มมากขึ้น และมีการประยุกต์การทอดผ้าป่า ให้เป็นการนำเอากล้าไม้ที่กลลอบนำออกจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติ กลับคืนมา แต่ต้องมารวบรวมไว้ในพื้นที่ที่องค์กรเอกชนเป็นเจ้าของ ด้วยกิจกรรมของบ้านพวา ที่ปฏิบัติสืบมาอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน กลุ่มทางช้างผ่าน ทำให้ภาพลักษณ์ของชาวบ้านดีขึ้นมาก และจากข่าวที่เผยแพร่ออกไปทำให้สังคมเริ่มที่จะให้การยอมรับสังเกตได้ทุกปี จะมีชาวบ้าน เข้าราชการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นทุกๆ ปี การทำงานภายในพื้นที่ของบ้านเนินจำปา ส่งผลทำให้ภาพลักษณ์ของชาวบ้านเนินจำปาดีขึ้นด้วย ทั้งๆ ที่ไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วม

เพราะเกิดเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ ถึงการดูแลรักษาป่า จนพื้นที่เขาหัวโล้นเริ่มกลายเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บหาพืช ไม้เห็ด และของป่าได้บ้างแล้ว

ส่วนบ้านเขาพังจังหวัดระยอง หลังจากที่มีการตายของช้างป่าในพื้นที่แล้ว ชาวบ้านเลิกที่จะปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ปิดตัวเอง และมุ่งที่จะปฏิบัติตามกฎอย่างเคร่งครัด แตกต่างไปจากบ้านเนินจำปา หลังจากที่มีการตายของช้าง ในปีพ.ศ. 2546 เป็นต้นมาชุมชนเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอนุรักษ์เพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยการเข้าร่วมชุมชนบ้านพวา ในการปลูกสร้างสวนป่า และทำโครงการทางช้างเดิน

5.2.4 การใช้สิทธิพลของนายทุน และระบบอุปถัมภ์

นายทุนในพื้นที่เป็นชนชั้นกลางที่มีการศึกษา ข้าราชการที่ปลดเกษียณ และเป็นผู้ที่มีฐานะดี ซึ่งชาวบ้านในระดับรากหญ้ามักให้การเคารพนับถือ ประกอบกับการเข้าไปเป็นแรงงานไม่ว่าจะเป็นการทำงานที่ผิดกฎหมาย การไปรับจ้างทำงานต่างๆ ทำให้เกิดความคุ้นเคยจนกลายเป็นการอุปถัมภ์ค้ำชูระหว่างชนชั้นกลางกับเกษตรกรในระดับรากหญ้า ถ้าหากจะพิจารณาจากอดีตชาวบ้านได้รับความช่วยเหลือจากผู้ที่ได้รับสัมปทานการตัดไม้จนทำให้การเข้าถึงพื้นที่ไม่ใช่เรื่องยากต่างๆ ที่เส้นทางการคมนาคมมีความยากลำบากมาก เมื่อการบุกเบิกที่ดินถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับ การวิ่งเต้นหาผู้ให้ความช่วยเหลือก็เกิดขึ้น ซึ่งคนเหล่านั้นมักจะเป็นชนชั้นกลางที่มีความรู้ มีอำนาจ และมีฐานะ และจะมีความสัมพันธ์กับชนชั้นรากหญ้าจากความเป็นเครือญาติ แรงงาน และนักการเมืองที่ชาวบ้านยอมเป็นหัวคะแนนให้ ชนชั้นกลางสามารถเจรจากับเจ้าหน้าที่ในระดับผู้บริหารในระดับสูงได้อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งแตกต่างจากชาวบ้านในระดับรากหญ้า เพราะการที่ชนชั้นกลางส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจหรือนายทุนที่คอยให้การสนับสนุนกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ป่าไม้เสมอมา (บ้านน้ำกร่อย จังหวัดระยอง) การเข้าไปสร้างความสัมพันธ์ และทำความรู้จักกับผู้บริหารในระดับสูงด้วยการไปคารวะในขณะที่ย้ายมาใหม่และพยายามเข้าปฏิสัมพันธ์ด้วยงานเลี้ยงอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความคุ้นเคย ซึ่งชนชั้นในระดับรากหญ้าไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ เพราะจะไม่ค่อยได้รับการยอมรับ เพราะมีข้อจำกัดทางโครงสร้าง และสถาบันรัฐ ได้แก่ กฎหมาย เจ้าหน้าที่รัฐ แนวความคิดการแยกคนออกจากป่า การประกาศพื้นอนุรักษ์ และการแบ่งเขตการใช้ที่ดินทำให้ชาวบ้านเป็นผู้ถูกรุกอยู่ตลอดเวลาทั้งๆ ที่นายทุนมีที่ดินทำกินอยู่ในเขตอนุรักษ์เช่นเดียวกับชาวบ้าน แต่ชนชั้นกลางสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ง่ายกว่า มากกว่า และสะดวกกว่าชนชั้นในระดับรากหญ้า เพราะความมีฐานะทำให้ใช้เงินในการเข้าถึงทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นการว่าจ้างชาวบ้านบุกเบิกที่ดินและเผาพื้นที่ (บ้านพวา จังหวัดจันทบุรี) ชนชั้นกลางไม่เคยที่จะลงมือปฏิบัติเองเป็นเพียงผู้ที่ยกออกทุนและสั่งการ

ในบางครั้งก็ให้พื้นที่บางส่วนกับชาวบ้านที่ทำการบุกเบิกด้วยจึงทำให้เกิดการอุปถัมภ์ และเป็นทีเคารพนับถือของชาวบ้านในระดับรากหญ้า นอกจากนี้ยังมีชนชั้นกลางที่เป็นเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในท้องถิ่นทำให้การต่อรองเป็นไปด้วยความสะดวกโดยการเอื้อข้อมูลบุคคลที่มีอำนาจเพียงพอที่จะช่วยเหลือแก่ชาวบ้านในระดับรากหญ้า ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นชนชั้นกลางที่มีตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการในระดับผู้บริหารทำให้ปัญหาที่เกิดจากการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่เป็นทางการสามารถยุติลงได้โดยไม่ได้รับการลงโทษทางกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันชนชั้นกลางจะได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นบุคคลสำคัญที่ชาวบ้านในระดับรากหญ้าให้ความเคารพนับถือ การเข้าถึงทรัพยากรสามารถดำเนินการได้ด้วยความสะดวก รวดเร็ว และไม่ค่อยที่จะมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นต่างๆ ที่มีที่ดินถือครองเป็นจำนวนมากกว่าชนชั้นในระดับรากหญ้า ถึงแม้ว่าชนชั้นกลางจะกระทำความเดือดร้อนให้แก่ชาวบ้านเช่น การปิดกั้นเส้นทางน้ำ การปิดกั้นเส้นทางคมนาคมของชาวบ้านในอดีต ซึ่งชุมชนเลือกที่จะไม่รับรู้เนื่องจากความมีบุญคุณที่ชนชั้นกลางคอยให้การอุปถัมภ์กับชนชั้นรากหญ้า

ในขณะที่เดียวกันชนชั้นกลางในชุมชนจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารชุมชน แต่จะคอยให้การสนับสนุนในเรื่องของทุน วัสดุอุปกรณ์อยู่เบื้องหลังเช่นเดียวกันกับการทำกิจกรรมทางสังคมภายในชุมชน ชนชั้นกลางจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมแต่นำอาหาร เครื่องดื่มมาบริการให้กับชาวบ้าน ในขณะที่ทำกิจกรรมทางสังคม (เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในหมู่บ้านน้ำกร่อย เวลามีการจัดกิจกรรมภายในชุมชน) ชนชั้นกลางเลือกที่จะอยู่ในสังคมหมู่บ้านแบบไม่ปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในระดับรากหญ้า แต่จะพยายามสร้างความสัมพันธ์เชิงลึกกับนักการเมืองท้องถิ่น ผู้บริหารในระดับสูงของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้การเข้าถึงทรัพยากรของชนชั้นกลางมักจะเป็นไปในลักษณะของความต้องการที่ดินที่กว้างขวางสำหรับการปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นไม้ยืนต้น ส่วนทรัพยากรอื่นๆ ที่อยู่ภายในพื้นที่อนุรักษ์ ชนชั้นกลางจะไม่ค่อยให้ความสนใจ จึงทำให้การเข้าไปในพื้นที่อนุรักษ์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจทำให้ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นกลางกับเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงไม่ค่อยเกิดขึ้น แต่มีชนชั้นกลางบางส่วนยังต้องการทรัพยากรภายในพื้นที่ที่เป็นเนินเขาที่เป็นดินมีหินปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อทำการสัมปทานลูกรังในการก่อสร้างถนน ถนนที่ดิน ชนชั้นกลางพวกนี้จะพยายามเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อใช้อำนาจทางการเมืองในการเข้าถึงทรัพยากร เข้าถึงงานในขณะที่ชาวบ้านในระดับรากหญ้ายังมีความต้องการในทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาขายเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งชนชั้นกลางมักจะรับซื้อไม่ว่าจะเป็นพรรณไม้ที่มีรูปทรงสวยงามอย่างเช่น ต้นจันทน์ผา มะพร้าวสีดา กล้ายไม้สกุลต่างๆ ตลอดจนพวกเนื้อสัตว์ และลูกของสัตว์ป่า ชิ้นส่วนของสัตว์ป่าเช่น เขา กระดุก งา และผลไม้อื่นๆ ชนชั้นกลางเหล่านี้จะเป็นลูกค้าชั้นดีที่อยู่ภายในชุมชน คอยรับซื้อเพื่อไปเป็นของกำนัลให้กับข้าราชการ

นักการเมืองในวันพิเศษเช่น วันปีใหม่ วันเกิด ฯลฯ ซึ่งจะได้รับความนิยมมาก เพราะเป็นของฝากที่มาจากท้องถิ่นในบางครั้งเป็นของที่หายากไม่มีในภูมิภาคอื่นๆ เช่นพวกต้นไม้ และกล้วยไม้บางชนิดจึงเป็นเหตุให้ป้าอนุรักษ์หมัดความอุดมสมบูรณ์ลงอย่างไม่น่าจะเป็นไปได้ ส่วนชนชั้นกลางก็จะได้เป็นเจ้าของในทรัพยากรที่หายาก

เรื่องของชนชั้นจึงเป็นส่วนหนึ่งของการต่อรองเพื่อให้ได้มา ซึ่งการเข้าถึงทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากความพยายามในการสร้างเครือข่ายให้เกิดขึ้นกับชนชั้นกลางด้วยกันเองที่ทำงานอยู่ในภาครัฐและมีตำแหน่งในระดับสูง ถึงแม้ภายในพื้นที่ศึกษาจะประกอบไปด้วยชนชั้นในระดับรากหญ้ามากกว่าชนชั้นกลาง แต่จำนวนไม่ได้บ่งบอกถึงความมีอำนาจที่ชนชั้นกลางส่วนน้อยภายในพื้นที่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้มากกว่าชาวบ้าน การใช้อำนาจทางการเงินตำแหน่งหน้าที่ และเครือข่ายทางสังคมในระดับกว้างทำให้ชนชั้นกลางสามารถเป็นผู้ที่เข้าถึงทรัพยากรได้มากโดยไม่ต้องกังวลถึงกฎหมายที่ควบคุมทรัพยากรไว้ ถึงอย่างไรก็ตามชนชั้นรากหญ้าที่เป็นคนส่วนมากภายในชุมชนไม่ค่อยได้รับความช่วยเหลือโดยชนชั้นกลางอย่างไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งบางครั้งอาจเป็นการเอารัดเอาเปรียบ แต่ชนชั้นรากหญ้าต้องให้ความยินยอมเพื่อแลกกับการเข้าถึงทรัพยากรบางอย่างที่มีความจำเป็นกว่า บางครั้งอาจต้องมีการแลกเปลี่ยนด้วยที่ดินบางส่วน และแรงงานในการเผาคูแลพื้นที่ ซึ่งชาวบ้านในระดับรากหญ้าต้องให้การยินยอมเพื่อแลกกับอิสระในการประกอบอาชีพภายในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็น การเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร การเข้าไปใช้ประโยชน์ภายในเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งชาวบ้านในระดับรากหญ้าถือเป็นโอกาสที่ชนชั้นกลางที่เป็นพวกนายทุนที่อยู่ภายในพื้นที่หยิบยื่นให้

ถึงแม้บางครั้งชาวบ้านเหล่านี้จะไม่มีความต้องการ แต่ก็ต้องยอมรับ เพราะชนชั้นกลางมีอำนาจในการต่อรองมากกว่าชนชั้นในระดับรากหญ้าที่ต่างมีปัญหาคความเดือดร้อนที่เหมือนกันและรวมตัวกันเพื่อการต่อรอง ซึ่งการแก้ไขปัญหามิตรงความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านในระดับรากหญ้า การใช้เรื่องของชนชั้นในการต่อรองยังสามารถทำให้ชาวบ้านในระดับรากหญ้าไม่มีความจำเป็นต้องรวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก ปัญหาที่เกิดขึ้นอาจเป็นเรื่องของปัจเจกชนที่ไม่ใช่ส่วนรวมสามารถที่จะคลี่คลายปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และตรงความต้องการเป็นที่สุด แต่ต้องแลกกับสิ่งที่ชนชั้นกลางต้องการจากชนชั้นรากหญ้านั้นคือ แรงงานหรือที่ดิน ซึ่งชนชั้นในระดับรากหญ้ายินดีที่จะแลกเปลี่ยน

ชุมชนภายในเขตป่าถ้าชนชั้นกลางที่มีส่วนน้อยและไม่ค่อยทำงานด้านการบริหารชุมชน เพราะกลุ่มคนพวกนี้จะมีธุรกิจ และมีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่อื่น การเข้ามาอยู่ภายในชุมชนเพื่อที่จะเข้ามาพักผ่อนเป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น แต่ก็มีส่วนที่มีพื้นที่ทำกินอยู่ภายในพื้นที่ศึกษาแล้วมีที่พักอาศัยอยู่ในเมือง มีการเข้ามาพักในพื้นที่เป็นครั้งคราว แต่จะมีความถี่ของการเข้า

ออกในพื้นที่สูงเนื่องจากธุรกิจอยู่ภายในชุมชน และบางส่วนก็เข้าอยู่อาศัยภายในพื้นที่ แต่เป็นบับนปลายของชีวิตที่ต้องการอยู่ใกล้ธรรมชาติที่อากาศยังมีความบริสุทธิ์ มีความเป็นสังคมชนบท แต่ไม่ต้องการที่จะทำงานด้านการบริหารเนื่องจากอายุมาก มีความเหนื่อยล้า และอยากพักผ่อนอยู่กับบ้าน ที่มีพื้นที่ใกล้กับธรรมชาติจึงเป็นส่วนหนึ่งที่กลุ่มคนชนชั้นกลางจะเข้ามาซื้อที่ดินต่อจากชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อน และกลุ่มคนประเภทนี้จะเลือกพื้นที่ที่มีการลงทุนในการปลูกพืช ขุดสระน้ำ และที่พักอาศัยเรียบร้อยแล้ว พื้นที่ต้องมีมากพอและใกล้กับแหล่งน้ำหรือภูเขา พื้นที่ที่ชนชั้นกลางแสวงหาก็คือพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ยๆ ทั้งนี้เพื่อความสวยงามของภูมิทัศน์ การที่มีชนชั้นกลางเข้ามาอยู่ภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้นจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เกิดการเอารัดเอาเปรียบ และเกิดการเลือกปฏิบัติในการกระทำผิดกฎหมาย ซึ่งสร้างความแตกแยกให้เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นเกิดการแบ่งเป็นพรรคเป็นพวกและเกิดการแบ่งหน้าที่กันทางสังคมอย่างชัดเจนโดยชาวบ้านในระดับรากหญ้าทำหน้าที่ในการบริหารชุมชน ส่วนชนชั้นกลางมีหน้าที่ให้การช่วยเหลือในเรื่องของทุนที่ต้องแลกมาด้วยผลประโยชน์บางประการ แต่ในบางครั้งชนชั้นกลางอาจเลือกที่จะไม่ให้ความช่วยเหลือถ้ากลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้มา ซึ่งผลประโยชน์ที่พอใจ เพราะเหตุนี้เองชนชั้นรากหญ้าที่เป็นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงต้องให้ความสำคัญกับกลุ่มคนชนชั้นกลางที่มีส่วนน้อย แต่กลุ่มคนประเภทนี้จะสามารถพึ่งพาตนเองได้และในขณะนี้แรงงานของชาวบ้านไม่ได้มีความสำคัญอีกแล้ว เนื่องจากเทคโนโลยีมีการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และแรงงานต่างด้าวได้เข้ามาในภาคการผลิตมาก ทำให้ชนชั้นรากหญ้าในชุมชนท้องถิ่นลดความสำคัญลง ประกอบกับชุมชนมีการพัฒนาการบริการขั้นพื้นฐานจากรัฐอยู่อย่างต่อเนื่องทำให้ชนชั้นกลางภายในพื้นที่ลดความสำคัญลง ซึ่งเป็นผลดีให้ชนชั้นกลางอยู่อย่างอิสระคอยรับการบริการจากชุมชนแต่เพียงฝ่ายเดียว การให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลังเป็นส่วนน้อย หรือบางครั้งไม่ได้รับการตอบรับถ้าโครงการหรือกิจกรรมเหล่านั้นไม่เป็นผลประโยชน์โดยตรง ชนชั้นกลางเลือกที่จะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนเลย

ในขณะที่เดียวกันชนชั้นกลางได้มีการเคลื่อนไหวในการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่ไม่ค่อยได้รับความสะดวกรวดเร็วมักเมื่อเทียบกับในอดีตที่ผ่านมา เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านเริ่มที่จะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และไม่ต้องพึ่งพาอาศัยชนชั้นกลางที่อยู่ภายในพื้นที่เหมือนเช่นในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนของรัฐได้โดยง่ายคำว่า ถ้าแก่เริ่มห่างหายไปในสังคมกับความเกรงใจค่อยๆ หดสั้นไปกับการเวลาและยุคสมัย ชนชั้นรากหญ้าเริ่มก่อตัวขึ้นมามีอำนาจในสังคมชนบทที่ละน้อยทำให้การเข้าถึงทรัพยากรของชนชั้นกลางได้รับการตรวจสอบจากชาวบ้าน มีการบอกเจ้าหน้าที่ภายในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการขยายพื้นที่การผลิตเข้าไปในเขตป่า อาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากรที่อยู่ภายในพื้นที่อนุรักษ์ได้ ชนชั้นรากหญ้าเริ่มที่จะ

เข้ามามีบทบาททางด้านการเมืองเพิ่มมากยิ่งขึ้น เนื่องจากรัฐมีการกระจายอำนาจมาอย่างต่อเนื่องทำให้ชนชั้นรากหญ้าได้เข้าถึงอำนาจในการบริหารจัดการทรัพยากรที่อยู่ภายในชุมชนของตนเอง จนกระทั่งชนชั้นกลางต้องปรับเปลี่ยนการให้การสนับสนุนใหม่ การเลือกที่จะให้ความสนใจกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ในระดับสูงไม่เพียงพออีกต่อไป การให้การสนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่น และการช่วยเหลือสังคมในชุมชนเช่น การบริจาคที่ดินสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณะอย่างเช่น โรงเรียน สถานือนามัยจึงเป็นทางเลือกของชนชั้นกลาง

ในขณะที่ชนชั้นกลางเริ่มที่จะให้การสนับสนุนทางการเมืองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีระยะเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ทำให้การเข้าถึงทรัพยากรเป็นวาระทางการเมืองภายในท้องถิ่นที่นับวันจะยังมีการแข่งขันกันสูง โดยมีชนชั้นกลางคอยให้ขับเคลื่อนอยู่เบื้องหลัง การสนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่นกลายเป็นทางเลือกที่ชนชั้นกลางจำเป็นต้องทำ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงการตรวจสอบจากชนชั้นรากหญ้าที่เข้ามาเป็นผู้นำในการบริหารชุมชน โดยอาศัยอำนาจทางการเมืองสามารถทำให้ชนชั้นกลางลดอำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรลงได้ การเข้าถึงทรัพยากรมีการกระจายตัวเนื่องจากการตรวจสอบกันเองภายในชุมชน การเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่เป็นทางการกระทำได้ยากขึ้น แต่ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับนักการเมืองท้องถิ่นก็จะมีอำนาจในการเจรจาให้ปัญหาสามารถคลี่คลายไปได้ แต่การเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่เป็นทางการจะต้องยุติลง เพราะจะมีการเผยแพร่สู่สังคมเนื่องจากเป็นหน้าที่ของนักการเมืองท้องถิ่นในการแสวงหาผลงานในขณะที่ยังดำรงอยู่ในตำแหน่ง ซึ่งเป็นการปูทางสำหรับอนาคตสู่นักการเมืองท้องถิ่นในสมัยหน้า นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำหน้าที่ในการบริหารทรัพยากรจะได้รับการตรวจสอบจากชนชั้นรากหญ้าด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องนำชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรในบางเรื่องที่สามารถดำเนินการได้ หน่วยงานของรัฐจะต้องลงมือปฏิบัติการดำเนินงาน โครงการต่างๆ ที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการภายในชุมชนจะได้รับการตรวจสอบจากนักการเมืองท้องถิ่นก่อน นอกจากนี้ถ้าเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติหน้าที่ไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้านที่เป็นชนชั้นรากหญ้ามีโอกาสที่จะต้องลาออกจากตำแหน่งหรือถูกย้ายออกจากพื้นที่ไป ดังนั้นการเลือกปฏิบัติจากเจ้าหน้าที่หรือการทำให้เป็นไม่รู้ในเรื่องเกี่ยวกับการเข้าถึงทรัพยากรจะถูกเผยแพร่สู่สังคมภายนอกอย่างรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีสื่อสารที่ทันสมัย ดังนั้นการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงเริ่มที่จะให้ความสำคัญกับชาวบ้าน ซึ่งเป็นชนชั้นรากหญ้าในการบริหารจัดการทรัพยากรเพิ่มมากกว่าอดีตที่ผ่านมา จากการศึกษาที่ผ่านมาสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

5.3 กระบวนการในการต่อรอง

ส่วนกระบวนการในการเข้าถึง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ของ 4 ชุมชน ตัวอย่างศึกษาที่ปัจจุบันรัฐประกาศเป็นเขตหวงห้ามคุ้มครอง และอนุรักษ์หลายลักษณะทับซ้อนกัน อยู่ นั้น ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมแล้วมีอยู่ 3 กระบวนการที่ชุมชนนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา และ ยุติข้อขัดแย้งเพื่อให้อยู่และดำเนินชีวิตได้ต่อไปตามปกติดังเดิมในพื้นที่ที่รัฐมีกฎหมายห้าม และคุ้มครองหรืออนุรักษ์อย่างเข้มงวด ประกอบด้วยกระบวนการ ค้นหาแนวทางมายืนยัน กระบวนการรณรงค์ให้ทุกชุมชนใช้พื้นที่ กระบวนการร่วมกิจกรรมกับภาครัฐ และเอกชนด้านการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

5.3.1 กระบวนการค้นหาหลักฐานมายืนยัน

กระบวนการค้นหาแนวทางมายืนยันเกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มมีการประกาศเขตป่าสงวน แห่งชาติ ป่าขุนซ่อง เมื่อปีพ.ศ. 2507 – 2517 ในช่วงนั้น ชุมชนบ้านพวา และชุมชนบ้านเนินจำปา พยายามทุกวิธีการที่จะทำการต่อรอง ด้วยการใช้นุศนุศลในการยืนยันการอยู่อาศัยมาก่อน การ ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนซ่อง โดยใช้กำนันผู้ใหญ่บ้าน ในการเจรจายืนยัน แต่ก็ไม่มี น้ำหนักมากพอ ประกอบกับการร่างรายชื่อในช่วงเวลานั้นเพื่อ เป็นการยืนยันจำนวนชาวบ้าน ที่เข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ไม่ได้รับการมีส่วนร่วม เพราะความกลัวการจับกุม เพราะไม่ทราบมา ก่อนว่า พื้นที่ยังไม่ได้ประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ชาวบ้านจึงไม่กล้าที่จะมาลงชื่อเพื่อขอ คัดค้าน ทำให้กำนัน และผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นไม่อาจที่จะช่วยเหลือชาวบ้าน พวา และบ้านเนิน จำปาได้ ประกอบกับ ชุมชนบ้านพวา นั้นยังมีชาวบ้านส่วนใหญ่เป็น กลุ่มคนส่วย หรือกวย ที่มาจาก ภาคอีสานทำให้มีความแปลกแยกออกจากพวก เพราะมีปัญหาเรื่องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ชาวบ้านในพื้นที่ยังอยากที่จะให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ให้ออกจากพื้นที่ไป เพราะเกิดความเกรงกลัวใน การเลี้ยงผี และการเล่นคุณไสย ถึงแม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์กวยจะเป็นคนส่วนใหญ่ของชุมชนบ้านพวา แต่ไม่ได้ถูกคัดเลือกให้เป็นผู้นำชุมชน เนื่องมาจากกรณีปัญหาในเรื่องของภาษาทั้งพูด อ่าน และ เขียนภาษาไทย ไม่ได้ในระยะแรกๆ ของการตั้งถิ่นฐาน

ในขณะที่เดียวกันชุมชนบ้านน้ำกร่อย และเขาพัง ในจังหวัดระยอง ในช่วงที่มีการ ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ (พ.ศ. 2517 - 2534) พยายามหาแนวทางมายืนยันเกี่ยวกับการอยู่อาศัยก่อน การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเช่นเดียวกัน โดยการหาพยานบุคคล นั่นคือการร่างรายชื่อ ชาวบ้าน ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับในที่ดินทำกินของชาวบ้าน แล้วยื่น ขอคัดค้านการประกาศเขต โดยการเรียกร้องให้กันพื้นที่ทำกินของชาวบ้านให้อยู่ภายนอกเขต อุทยานฯ ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะการประกาศเขตไม่ได้ทับในที่ดินทำกินของชุมชนทั้งหมด

ชาวบ้านที่เดือดร้อน เพียงร้อยละ 10 ของชุมชนบ้านน้ำกร่อย และร้อยละ 20 ของชุมชนบ้านเขาพัง ซึ่งไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่ ผู้บริหารจะให้การยินยอม นอกจากนี้แล้ว ชุมชนบ้านน้ำกร่อยยังพยายามหาหลักฐานอื่นๆ มายืนยันอีก เช่น วงปีของพีชที่ปลูกรื้อจากบรรพบุรุษ และต้นยางพาราที่หมดอายุ การเก็บเกี่ยว ส่วนบ้านเขาพังนั้น ไม่ได้มีแนวทางการหาแนวทางมายืนยันการอยู่อาศัยเลย เท่าที่มีเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาได้แต่พยายามทำตามกฎ อย่างเคร่งครัดตลอดมา แต่เมื่อบ้านน้ำกร่อย ขอรายชื่อก็จะช่วยเหลือ แต่ไม่มีปรากฏการณ์ที่บ้านเขาพังจะเคลื่อนไหวในการค้นหาแนวทางมายืนยัน นอกจากการพูดคุยกันในชุมชนเท่านั้น

5.3.2 กระบวนการรณรงค์ให้ทุกชุมชนใช้ประโยชน์พื้นที่ทางการเกษตร

กระบวนการนี้มีมาตั้งแต่เริ่มมีการตั้งขึ้นของชุมชน (ปีพ.ศ. 2509 เป็นต้นมา) นั่นคือ การที่ชาวบ้านพยายาม บอกปากต่อปากว่า “ ถ้าปล่อยให้พื้นที่ที่มีการกลายเป็นป่า หลวงจะยึดพื้นที่คืนไม่ให้ใช้ประโยชน์” นอกจากชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชนได้เรียนรู้เอง และยังได้รับฟังจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ อีกด้วย และจากประสบการณ์ ที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ มักจะให้ความสนในในพื้นที่ ที่มีความเป็นป่าอยู่ แต่พื้นที่ที่ทำการเกษตรจะไม่ค่อยได้รับความสนใจมาก คือ เจ้าหน้าที่ป่าไม้เจอผู้ตัด ดาก ถาง ที่ดิน จะต้องจับกุม แต่ถ้าเจ้าหน้าที่เจอชาวบ้าน ปลุก ขุดมันสำปะหลัง ในพื้นที่ที่ทำมาหากินอยู่ก่อนแล้ว และไม่ได้มีการไถพรวนพื้นที่ ชาวบ้านจะไม่ค่อยได้รับความสนใจ ซึ่งเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นในทุกชุมชน

ในชุมชนทั้ง 4 จึงได้พยายามใช้พื้นที่กันอย่างเต็มที่ พื้นที่ป่าถูกแทนด้วยพืชเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และไม่เคยปล่อยให้ป่าดิบคลานเข้ามาในพื้นที่อีกเลย และเป็นความจริง เมื่อป่าหมดลง กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้ชุมชนทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ได้เป็นการชั่วคราว เมื่อปี พ.ศ. 2528 ชุมชนทุกคนจึงมุ่งไปที่การใช้พื้นที่ทำการเกษตร และพยายามที่จะไม่ปลูกไม้ยืนต้น เพราะกลัวรัฐ จะยึดพื้นที่คืน แต่ก็มีชาวบ้านบางชุมชนเริ่มปลูกไม้ยืนต้น โดยเฉพาะไม้ผล และยางพารา แต่ก็ไม่เห็นว่เจ้าหน้าที่จะทำกรยึดพื้นที่คืน ทำให้ทุกชุมชนเริ่มทำตาม จนมีการแพร่กระจายของไม้ผล ยางพารา ในพื้นที่แทนการปลูกมันสำปะหลัง นอกจากนี้รัฐยังส่งเสริมให้ปลูกในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา อีกด้วย จนในปัจจุบัน เกิดเป็นปัญหา เรื่องของการขอโค่นยางในพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครองไม่ได้ แต่ยางพาราที่ปลูกในตอนแรก เริ่มหมดอายุการเก็บเกี่ยวลง และผลไม้อายุตกต่ำ ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ต้องการโค่น แล้วนำยางพาราปลูกทดแทน ซึ่งทำได้ยาก ชาวบ้านใน 4 ชุมชนจึงใช้วิธีการปลูกยางพาราแซมไปในสวนไม้ผล แล้วไม่รดน้ำผลไม้ หรือบางรายใช้ยาทาต่อ ทำให้ไม้ผลตายในที่สุด การขอโค่นยางต้องจ่ายเงินให้กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้โดยไม่มีใบเสร็จรับเงิน แต่ชาวบ้านบางรายก็ยอม

จ่าย เพราะต้นขางมีราคาดี และไม่ยอมให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ให้ความสนใจ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นในชุมชนทั้ง 4 ชุมชน

5.3.3 กระบวนการร่วมกิจกรรมกับภาครัฐ และเอกชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การทำงานร่วมกับรัฐ และองค์กรเอกชนในการฟื้นฟูป่า ไม่ว่าจะเป็น การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ การปลูกพืชอาหารช้าง ปลูกป่าในวันสำคัญทางศาสนา การศึกษาพฤติกรรมของช้างป่า การปลูกสร้างสวนป่า การทำบุญป่า กิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นในชุมชนตัวอย่างศึกษา โดยเฉพาะชุมชนบ้านน้ำกร่อย จังหวัดระยอง และชุมชนบ้านพวา จังหวัดจันทบุรี ส่วนชุมชนบ้านเขาพัง และบ้านเนินจำปานั้นไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมถ้า งาน หรือกิจกรรมนั้น ไม่มีผู้บริหารระดับสูงมา เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นต้น ชุมชนบ้านน้ำกร่อยจังหวัดระยอง และชุมชนบ้านพวาจังหวัดจันทบุรี จะมีความคล้ายคลึงกันมาก จะยินดีเข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นขององค์กรเอกชน และองค์กรภาครัฐ ซึ่งจากการให้สัมภาษณ์ตัวอย่างประชากรเป้าหมาย ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนบ้านน้ำกร่อย ให้สัมภาษณ์ว่า “การที่เราเข้าไปทำงานร่วมกับองค์กรเอกชน หรือรัฐจะทำให้ภาพลักษณ์ในเรื่องของการทำลายป่าหมดไป และทำให้ชุมชนกลายเป็นชุมชนที่อนุรักษ์ป่าด้วย ในสายตาของเจ้าหน้าที่ป่าไม้” ซึ่งก็เหมือนกันกับชุมชนบ้านพวา จังหวัดจันทบุรี นอกจากนี้การทำงานร่วมกับรัฐ และองค์กรเอกชนในการฟื้นฟูป่ายังทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ของรัฐลงได้บ้าง และการเจรจาเกี่ยวกับเรื่องของการขอลดหย่อนในกฎบางอย่างจะยังมีโอกาสมากกว่าชุมชน ที่ไม่เข้าร่วมอีกด้วย แต่ไม่เป็นความจริง เพราะการเข้าร่วมกิจกรรมต้องมีความต่อเนื่อง และยาวนาน ประกอบกับต้องมีหลักฐาน ของการฟื้นตัวของป่าเชิงประจักษ์ด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าชุมชนบ้านพวา ถึงจะมีการทำงานร่วมกันกับภาครัฐและองค์กรเอกชนผลปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ยังไม่เลิกที่จะจับตามอง กลับเริ่มควบคุมมากขึ้นด้วยการนำทหารพรานเข้าไปร่วมสังเกตการณ์ในชุมชนอย่างใกล้ชิด ซึ่งต่างจากชุมชนบ้านเขาพัง และบ้านเนินจำปาถึงจะมีเหตุการณ์ช้างตาย ในพื้นที่ที่ชาวบ้าน ฆ่าช้าง แต่รัฐก็ยังไม่เฝ้าระวังอย่างใกล้ชิดมากเท่าชุมชนพวา

ที่เป็นเช่นนี้ผู้เขียนเข้าใจว่า องค์กรเอกชนที่ชุมชนบ้านพวาเข้าไปทำงานด้านการอนุรักษ์ร่วมด้วยนั้นจะต้องมีปัญหา แต่ก็ยังไม่สามารถที่จะสรุปได้แน่นอน เพราะข้อมูลที่ได้ยังคงมีการปกปิดอยู่ทำให้ผู้เขียน ไม่อาจที่จะใช้แนวความคิด และ ทฤษฎีต่าง วิเคราะห์ได้ ชุมชนบ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรี และชุมชนบ้านเนินจำปา จังหวัดระยองเลือกที่จะไม่เข้ามามีส่วนร่วมถ้าไม่ได้รับการร้องขอ อย่างเป็นทางการผ่าน ไปทางผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งชุมชนทั้งสองเลือกที่จะทำตามกฎ และกติกา

หลังจากที่มีการทับซ้อนกันของพื้นที่หวงห้าม และคุ้มครอง ชุมชนในบางชุมชน ตัวอย่างศึกษาเลือกที่จะพึ่งพาตัวเอง ไม่เข้าไปพึ่งพิงทรัพยากรที่อยู่ในป่า นั่นคือชุมชนบ้านเขาพัง จังหวัดระยอง ชุมชนบ้านเนินจำปา จังหวัดจันทบุรี เพราะชาวบ้านที่เป็นประชากรเป้าหมายในบ้านเนินจำปาจังหวัดจันทบุรีให้สัมภาษณ์ว่า “การเข้าไปในป่า ไม่คุ้ม เพราะไม่มีอะไร จะเก็บหา” ซึ่งหมายความว่า พื้นที่ของเขตหวงห้าม และคุ้มครองไม่มีทรัพยากรที่ชาวบ้านภายในชุมชน สามารถที่จะเก็บหาสร้างรายได้ให้อีกแล้ว ตลอดจนมีความเสี่ยงต่อการถูกจับกุม และต้องถูกดำเนินคดี และต้องเสียเงินไปประกันตัว นอกจากนี้ประกอบกับ รายได้ในภาคการเกษตร และการเข้าไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่มีการขยายฐานการผลิต มาใกล้กับชุมชน และการเข้าไปเป็นแรงงานในภาคการบริการ ซึ่งมีรายดีมากกว่าที่จะเข้าไปในพื้นที่ของเขตหวงห้าม และคุ้มครองอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันชุมชนบ้านน้ำกร่อยเริ่มที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าให้น้อยลงเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้ง ระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้ กับชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านร้อยละ 80 ของชุมชนบ้านน้ำกร่อยเลือกที่จะทำมาหากินในพื้นที่ที่รัฐจัดสรรให้เป็นการชั่วคราวแล้ว แต่ชุมชนบ้านพวย ยังคงมีความพยายามที่จะใช้ประโยชน์ในพื้นที่เขตหวงห้ามและคุ้มครองต่อไป ด้วยการเก็บกล้าไม้ ผลไม้ป่า ผักหน่อไม้ เห็ด ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านภายในชุมชนนี้ แต่ก็ลดความถี่ลง และมีความระมัดระวังเจ้าหน้าที่เพิ่มมากขึ้น

5.4 สรุป และอภิปรายผลการศึกษา

ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดการต่อรองเพื่อการเข้าถึง และใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ศึกษาตามลำดับคือ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การเก็บหาของป่า การล่าสัตว์ ทรัพยากรน้ำ ประเด็นกรรมสิทธิ์ในที่ดินจัดเป็นปัญหาที่ชาวบ้านหรือสมาชิกชุมชนทั้ง 4 แห่งให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก เพราะทุกคนย่อมต้องการสิทธิการครอบครองพื้นที่ทำกินของตน เพราะจะทำให้เกิดความมั่นใจ ในการที่จะลงทุน หรือเพิ่มทุน พัฒนา ตลอดจนขยายกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่ หรือผลิตทางการเกษตรที่เป็นอาชีพหลัก トラบโคที่ชาวบ้านยังไม่ได้สิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมาย ก็ไม่แน่ใจว่าจะสามารถตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ในพื้นที่ที่รัฐได้ประกาศเป็นเขตหวงห้าม และคุ้มครองได้อีกนานเท่าใด และยังไม่สามารถจะเลือกพืชปลูกได้ตามต้องการได้ รวมทั้งการปลูกพืชประเภทไม้ผลหรือไม้ยืนต้นอื่นๆ ที่รัฐสามารถอ้างสิทธิมาจัดการ และหาผลประโยชน์

ประเด็นปัญหาการเก็บหาของป่า เป็นปัญหาที่มีความสำคัญอันดับต้นๆ ของชาวบ้านทั้ง 4 ชุมชน เพราะหลังจากที่รัฐได้ประกาศเขตหวงห้ามและคุ้มครองในพื้นที่ ต่างทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อน และเกิดการสูญเสียเป็นอย่างมากในหลากหลายประเด็นที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิม

โดยเฉพาะการเก็บหาของป่าต่างๆ คือ พืชเศรษฐกิจที่เป็นรายได้เสริมของครอบครัว พืชอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ พืชสมุนไพรที่เป็นยารักษาโรค และพืชที่ใช้ตกแต่งในงานด้านภูมิทัศน์ เป็นต้น

ประเด็นการล่าสัตว์ในพื้นที่ประกาศเป็นเขตหวงห้ามและคุ้มครองของรัฐ เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่กระทบต่อวิถีชีวิต เพราะทำให้เกิดการสูญเสียรายได้อีกทางหนึ่ง จากการล่าสัตว์เป็นอาชีพเสริม สูญเสียอาหารจากเนื้อสัตว์ ส่วนทางภาครัฐเองก็มีมุมมองว่า การประกาศปิดป่าสามารถช่วยลดปัญหาการล่า ทำลายชีวิตสัตว์ป่า รวมทั้งการบุกรุกป่าของชาวบ้านลดน้อยลง หรือหมดไปที่สุดในที่สุด และการหยุดยั้งปัญหาการล่าสัตว์ป่า ที่ส่งผลโดยตรงต่อการรักษาระบบนิเวศป่า

ประเด็นทรัพยากรน้ำ ที่จริงแล้วเป็นปัญหาโดยตรงต่ออาชีพหลักทางการเกษตรของชุมชนทั้ง 4 ในพื้นที่ศึกษา เพราะเมื่อรัฐมีการประกาศพื้นที่เป็นเขตหวงห้าม และคุ้มครองทำให้ชาวบ้านที่ยังประกอบอาชีพทำการเกษตรอยู่ตามเดิม ต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนน้ำตลอดช่วง 6 เดือนในฤดูแล้ง โดยเฉพาะ การทำสวนไม้ผล ส่วนภาครัฐมีมุมมองในทางตรงกันข้าม ที่เห็นว่าชาวบ้านคือผู้บุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำ ในอดีตจนเป็นที่มาของปัญหาภัยแล้งในปัจจุบัน

ตามกรอบคิดทั้ง 5 ด้านพบว่า ชาวบ้านได้เสนอวิธีการต่อรอง เพื่อการเข้าถึง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ 4 วิธี ตามลำดับตามความสำคัญ คือ มีการใช้ตัวแทนการเจรจาทางการเมืองในระดับท้องถิ่น การสร้างสัญลักษณ์ควบคุม และการกำหนดขอบเขต การใช้ประโยชน์จากเรื่องของวัฒนธรรมชุมชนสร้างภาพพจน์ และวิธีการใช้อิทธิพลของนายทุน ซึ่งการใช้การเจรจาทางการเมืองในระดับท้องถิ่นปัญหามักมีข้อยุติ แต่ไม่บรรลุถึงจุดประสงค์ที่ชาวบ้านต้องการอย่างแท้จริง แต่ถ้าเป็นชาวบ้านที่เป็นแกนนำเป็นผู้เจรจาต่อรองเรื่องมักเจ็บหาย แกนนำในหมู่บ้านเกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตของตนเอง และครอบครัว หรือถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่มีอิทธิพลจาก ฝ่ายที่เสียผลประโยชน์

วิธีการสร้างสัญลักษณ์ทางพื้นที่เพื่อควบคุม และกำหนดขอบเขตคุ้มครอง และหวงห้ามของรัฐ คือการที่รัฐใช้แผนที่กำหนดเขต หรือแบ่งการใช้พื้นที่ ให้มีความชัดเจนเชิงกฎหมาย นอกจากนี้การกำหนดเขตเชิงธรรมชาติ และการใช้เรื่องของช้างมาเป็นสัญลักษณ์ในการต่อรอง

มีการใช้เรื่องของวัฒนธรรมสร้างภาพพจน์ในการฟื้นฟูป่านอกเขตหวงห้าม และคุ้มครอง และการใช้ชนบทธรรมเนียม ประเพณี เช่น การทอดผ้าป่ามาระดมทุน และรวบรวมพรรณไม้เพื่อจัดทำโครงการเกี่ยวกับเรื่องของการอนุรักษ์ ให้ภาพพจน์ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากผู้ทำลายป่ากลายเป็นผู้อนุรักษ์ป่า จากการสังเกตของผู้ศึกษาพบว่า โครงการที่จัดทำต้องเป็นโครงการที่เป็นสาธารณะ ไม่มีผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียโครงการจึงจะประสบความสำเร็จ

วิธีการต่อรองโดยใช้ผู้มีอิทธิพลหรือนายทุนคือ ชนชั้นกลางที่มีการใช้อำนาจทางการเงิน ตำแหน่งหน้าที่ และเครือข่ายทางสังคม สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ง่ายและมาก ปัจจุบันนายทุนถูกลดความสำคัญลงถ้าไม่ได้มีอำนาจทางการเมืองร่วมด้วย

กระบวนการต่อรองการเข้าถึง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่พบจากผลการศึกษิตตามกรอบแนวคิดทั้ง 5 ที่เกี่ยวข้องสรุปได้ 3 กระบวนการคือ กระบวนการค้นหาแนวทางมายืนยันการอยู่อาศัยมาก่อนพื้นที่อนุรักษ์ ด้วยการใช้ความรู้ด้านป่าไม้ กระบวนการรณรงค์ให้ทุกชุมชนใช้พื้นที่ ใช้พื้นที่ทำการเกษตรอย่างทั่วถึงเพื่อป้องกันการอ้างสิทธิพื้นที่ป่าของรัฐคืนจากชุมชน และกระบวนการร่วมกิจกรรมกับภาครัฐ และองค์กรเอกชนด้วยการอนุรักษ์ เพื่อสร้างภาพพจน์ให้กลายเป็นชุมชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในปัจจุบันกระบวนการต่อรองได้เล็กลงไปในบางชุมชนแล้วด้วยปัญหาวิกฤติด้านกฎหมายการอนุรักษ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ในพื้นที่นั้นๆ จนหากระบวนการต่อรองได้ยาก ดังนั้นสมาชิกชุมชนที่หาทางออกได้โดยเลือกอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่นการเข้าไปเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ธุรกิจด้านการบริการ การท่องเที่ยวที่มีรายได้ที่ดีกว่า การเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า